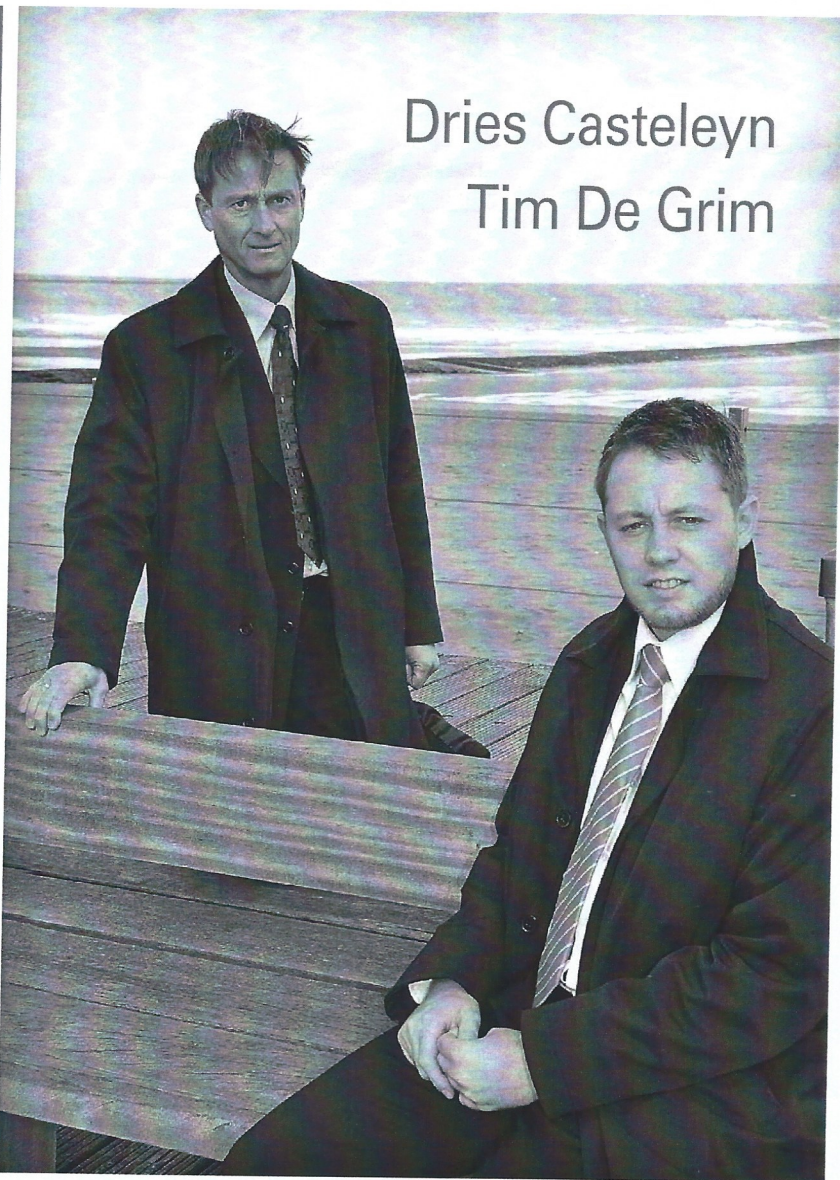

„Het Panorama van de slag aan de IJzer“ te Oostende (1924 - 1952)

DE PLATE

Dries Casteleyn
Tim De Grim

WINKEL

Torhoutsesteenweg 160 - 8400 OOSTENDE

FUNERARIUM

Torhoutsesteenweg 173 - 8400 OOSTENDE

T 059 44 80 84

www.uitvaart-oostende.be

DE PLATE

TIJDSCHRIFT VAN DE KONINKLIJKE HEEM- EN GESCHIEDKUNDIGE KRING
"DE PLATE" (V.Z.W.) - OOSTENDE.

Prijs Cultuurraad Oostende 1996.

Vormings- en ontwikkelingsorganisatie en Permanente Vorming.

Aangesloten bij de CULTUURRAAD OOSTENDE en HEEMKUNDE WEST-VLAANDEREN.

Statuten gepubliceerd in de Bijlage tot het Belgisch Staatsblad d.d. 1-2 mei 1959, nr. 1931 en de Bijlage tot het Belgisch Staatsblad van 16 juni 2004.

Alle medewerkers zijn verantwoordelijk voor de door hen getekende bijdragen en weerspiegelen niet noodzakelijk de opinie van de Kring.

Tekstovername toegelaten na akkoord van auteur en mits vermelding van oorsprong.

Ingezonden stukken mogen nog NIET gepubliceerd zijn.

De auteurs worden er attent op gemaakt dat bij elke bijdrage een bronvermelding hoort.

JAARGANG 42

NUMMER 10

MAAND oktober 2014

Prijs per los nummer: € 1,50

IN DIT NUMMER:

Blz. 216: **R. JANSOONE:** 1914 "The tricky road to Ostend."

Blz. 228: **J. ASPESLAGH:** Een vergeten ooggetuige in Oostende.

THEMATENTOONSTELLING

Op 09 oktober openen wij de thematentoonstelling "**Jan De Clerck, de zee en Oostende**".

Alle leden worden hartelijk uitgenodigd. Afspraak om 19.00 uur in het Stadsmuseum.

KONINKLIJKE OOSTENDSE HEEM- EN GESCHIEDKUNDIGE KRING DE PLATE

Correspondentieadres : Heemkring De Plate, Langestraat 69, 8400 Oostende.

Hoofdredacteur en verantwoordelijke uitgever: Jean Pierre FALISE, Hendrik Serruyslaan 78/19, 8400 Oostende.

Rekeningen : IBAN: BE81 3800 0966 6224

BIC: BBRUBEBB

Website: www.deplate.be

E-mail: plate.oostende@telenet.be

Het Bestuur

Voorzitter:

Jean Pierre FALISE, Hendrik Serruyslaan 78/19, 8400 Oostende, tel. 059708815.

E-mail: falise.jp@scarlet.be

Ondervoorzitter:

Ferdinand GEVAERT, Duinenstraat 40, 8450 Bredene.

Secretaris:

Nadia STUBBE, Blauwvoetstraat 7, 8400 Oostende, tel. 059800289.

E-mail: de.plate@telenet.be

Penningmeester:

Fernand MUS, Salvialaan 5, 8400 Oostende, tel. 059501895.

E-mail: ferre.mus@skynet.be

Leden:

August GOETHAELS, Stockholmstraat 21/10, 8400 Oostende.

Jean HUYS, Groenendijkstraat 185, 8450 Bredene

Valère PRINZIE, Euphrosina Beernaertstraat 48, 8400 Oostende.

Emile SMISSAERT, Hendrik Serruyslaan 4/9, 8400 Oostende.

Johan VAN ROOSE, Kabeljauwstraat 5, 8460 Oudenburg.

Gilbert VERMEERSCH, Blauw Kasteelstraat 98/2, 8400 Oostende.

Koen VERWAERDE, A. Chocqueelstraat 1, 8400 Oostende.

Dirk ANGILLIS, (waarnemend) Elisabethlaan 439, 8400 Oostende. .

Schreven in dit nummer:

Roger JANSOONE: Eikenlaan 12, 8481 Ichtegem.

John ASPESLAGH: Hermitagestraat 4, 8610 Kortemark.

OKTOBER ACTIVITEIT

donderdag 30 oktober 2014 om 20.00 u

in de conferentiezaal van het Centrum Familiekunde Vlaanderen Regio Oostende,
dr. L. Colensstraat 6, 8400 Oostende.

KONINGIN VOOR EEN DAG

door **Erna SCHELSTRAETE**

Aan de hand van een 70-tal dia's schets Erna Schelstraete in een goed uur de achtergrond en "the making of" van haar roman "Koningin voor een dag", gebaseerd op het leven van Blanche Delacroix, de laatste minnares van koning Leopold II.

In die relatie speelde Oostende een prominente rol met o.a. de koninklijke villa als decor.

Het boek is een historische roman, wat betekent dat de historische feiten zorgvuldig werden nageplozen, maar deze feiten tot leven gebracht worden met fictieve elementen.

Erna Schelstraete (°1949), woont in Oostende, studeerde Germaanse talen, werkte als leerkracht in het secundair onderwijs en was coördinator van Canon, de Cultuurcel van het departement Onderwijs.

Ze schrijft proza en poëzie. In 2009 won ze de Basiel De Creaneprijs voor poëzie. Haar romandebuut *Koningin voor één dag* verscheen in 2013 bij Van Halewyck.

Na de voordracht gaat de auteur graag in op al uw vragen. Het boek zal ook te koop aangeboden worden.

Dus opnieuw een avond om er bij te zijn met een Oostendse voordrachtgeefster over een stukje Belgische geschiedenis dat zich afspeelde in Oostende.

Iedereen is welkom en de ingang is zoals altijd bij De Plate-voordrachten gratis voor iedereen.

1914, “the tricky road to Ostend”

Voorgeschiedenis van de ontschepping van Britse troepen in Oostende, augustus 1914

door **Roger JANSOONE**

“De *Kaiser* bezorgt mij grijze haren. Hij is als een slagschip onder stoom en met draaiende schroef, maar zonder roer. Ooit zal hij tegen iets varen en een ramp veroorzaken.”

Edward Grey, *Foreign Secretary*, 1908

Van “Entente cordiale” naar “poor little Belgium”

Velen onder ons hebben al ooit eens de bekende foto’s gezien van pas ontscheepte Britse troepen die eind augustus 1914 door de straten van Oostende stappen, blijkbaar goed gehumeurd en vol vertrouwen in de goede afloop van hun campagne. Precies honderd jaar na Wellington was dit voor Oostende een *historisch moment* : voor het eerst weer een defilé van Britse soldaten in de straten van Oostende! Hun doortocht in Oostende was thans gericht op Antwerpen, ter ondersteuning van het in de “vesting Antwerpen” verschanst Belgisch leger, dat toen reeds een eindeloze maand hardnekkig streed tegen een overweldigend Duits invasieleger. Het was de bedoeling dat de doodvermoeide Belgen het aldaar nog een poosje zouden “uitzingen”, om alzo de druk op de intussen erg bedreigde linkerflank van het Franse leger enigszins te verminderen. Doch deze bijdrage gaat niet hierover...maar over iets anders, namelijk de *voorgeschiedenis* van deze Britse militaire interventie.

Want niets is wat het lijkt. Spijts het gejuich waarop de Britten in Oostende werden onthaald, was het eigenlijk niet zo “normaal” dat zij al in zo’n vroeg stadium hun intrede deden “in Flanders’ fields”. Het was zelfs zo, dat slechts *na lang aarzelen* en veel wikken en wegen, de Britse regering *uiteindelijk* hiertoe de beslissing heeft genomen. Historici schermen hierbij met het Verdrag van Londen van 1839 (garantie neutraliteit van België) en met de afschuw die bij de Britse publieke opinie werd opgewekt door de vele en weerzinwekkende Duitse oorlogsmisdaden en vernielingen in “poor little Belgium”. Maar er was wel iets meer aan de hand. Immers, in tegenstelling tot wat soms nog steeds wordt beweerd, stond de toenmalige Britse regering echt niet te springen om in dit Europees conflict betrokken te raken, niet in Frankrijk (een oude ervvijand) ...en zeker niet in “Belgium” (dat *toen*, ook en vooral in Oostende, zeker *niet anglofiel* was, na de anti-Engelse “vissersopstand” in 1887, de anti-Engelse sympathiebetuigingen bij “the Boer War” in Zuid-Afrika in 1899/1902, en de hevige hetze in de Britse pers tegen onze koning Leopold II en zijn “wanbeheer” in Kongo).

Er moet hierbij *onderscheid* worden gemaakt tussen enerzijds Frankrijk (en de *geleidelijke* en gevoelsgeladen Frans-Britse toenadering via de “Entente cordiale”) en anderzijds de louter staatsrechtelijke en verdragsgebonden verplichtingen (“pacta sunt servanda”) van o.a. Groot-Brittannië ten aanzien van de Belgische neutraliteit. Doch ook die fameuze “Entente cordiale” is niet zo maar uit de lucht gevallen. Wel integendeel, want deze oude ervvijanden waren *nog in 1898* bijna in oorlog geraakt omwille van het conflict omtrent Fasjoda, een onooglijk dorp aan de Nijl, dat toevallig was terechtgekomen op het geografisch kruispunt van de Franse koloniale expansie in Afrika (van west naar oost) en deze van de Britten (van noord naar zuid). Terloops aangestipt : de toen nog zeer jonge Winston Churchill vergezelde het Brits expeditieleger (onder leiding van Lord Kitchener) als oorlogscorrespondent. In Fasjoda zelf gedroegen de heren officieren zich aan beide kanten als “an officer and a gentleman”. De Fransen gingen bij de Britten op thee-visitatie en kregen een whisky-soda, terwijl zij de Britten een glas lauwe champagne aanboden (sorry, niet gekoeld, “vu les circonstances”). Maar in Londen en Parijs ging het er helemaal anders aan toe. In de pers werden oude herinneringen weer opgehaald vanuit een eeuwenlange geschiedenis van oorlogen,

conflicten en crisissen, een kroniek van botsingen tussen twee aan elkaar gewaagde Europese grootmachten, met elk ook nog koloniale en imperialistische aspiraties. De gemoederen begonnen zodanig hoog op te lopen dat de Britse admiraliteit zelfs een aanval overwoog op de marinebasis in Brest, en intussen in de Middellandse Zee de *Royal Navy* in staat van paraatheid bracht.

Wie toen als “moderator” is opgetreden, was niemand minder dan koningin Victoria, die oud en wijs genoeg was om, naar eigen zeggen, zich niet te kunnen voorstellen dat oorlog zou gevoerd worden omwille van een dorpje aan de Nijl. Zij drong bij premier Lord Salisbury erop aan, dat zou gezocht worden naar een eerbaar compromis met Frankrijk. Dat compromis kwam er al vrij spoedig en had vooral tot gevolg dat beide partijen zich uit de strijd konden trekken zonder gezichtsverlies te lijden. De voornaamste reden van deze “ont-spanning” was kennelijk het feit dat de Franse legerleiding, na de ophefmakende en langdurige Dreyfus-affaire, geen zin had om zich nu in nog een andere crisis- en conflictsituatie te storten.

Toen in 1899 in Zuid-Afrika de Boerenoorlog uitbrak, ging de sympathie van de Franse publieke opinie vanzelfsprekend naar Transvaal en Oranje-Vrijstaat. En wanneer de Britten keer op keer een nederlaag moesten incasseren bij onverhoedse aanvallen van Boeren-commando's, ging die sympathie over in bewondering voor de Boeren en in leedvermaak tegenover de Britten. Kortom, niet de ideale voedingsbodem om te streven naar een concrete toenadering (politiek en militair) tussen beide kemphanen, ...en dit spijs het opdoemen, in Centraal-Europa, van een *nieuwe* Europese mogendheid (ontstaan in 1871) die ongeduldig en vrij agressief zijn “rechtmatige” plaats begon op te eisen in het concert der volkeren : het herenigd Duitsland, onder leiding van de wispelturige en onberekenbare Kaiser Wilhelm II. Het gekke van de zaak is dus wel dat, zelfs nog vrij kort vooraleer deze “Grote Oorlog” zou uitbreken, het nog *ver van duidelijk* was wie uiteindelijk tegen wie ooit ten strijde zou trekken! Wat ten overvloede erop wijst dat deze oorlog had kunnen vermeden worden en dat helaas allerlei ego's en lichtzinnigheden hierin een beslissende rol hebben gespeeld.

Brits-Franse toenadering

Die eigenlijk belachelijke Fasje-crisis had ook een *positief* gevolg, in die zin dat men aan beide kanten nogal geschrokken was van zichzelf en van het gemak waarmee men vlot en in spoedtempo kon verzeild raken in een bijzonder gevaarlijke situatie (een gevoel dat nog steeds actueel is!). De ook nu nog steeds vrij jonge wetenschap “polemologie” bestond toen nog niet (en al evenmin de psychologische cursus “conflictbeheersing”), maar er waren - naast een flink aantal heethoofden - wel nog voldoende gezagdragers die het hoofd wisten koel te houden ...en die ernstig begonnen na te denken over kansen, gedragingen en methoden om dergelijke onzinnige toestanden en risicovolle confrontaties in de toekomst zoveel mogelijk te kunnen vermijden of voorkomen. *Nihil novi sub sole* !

Reeds dadelijk na de Napoleontische oorlogen had Lord Palmerston (grondlegger van het Verdrag van Londen van 1839, en dus van de Belgische neutraliteit)) gesteld dat Groot-Brittannië “geen blijvende bondgenoten of vijanden heeft doch alleen permanente belangen”. Concreet betekende dit dat de Britten qua bondgenootschappen feitelijk *alle richtingen* konden uitgaan, zolang het maar dienstig was aan “British interests”. Dit kon ook uitmonden in “splendid isolation” (niet zo verbazend als je beseft dat de belangen van het “British Empire” niet zozeer “on the continent” lagen ...maar vooral “overseas” (dus *buiten* Europa). Omwille van het economisch, militair en politiek snel opkomend Duitsland, hadden sommige Britse politici wel enige belangstelling voor het tot stand komen van “vriendschappelijke relaties” met Frankrijk. Nochtans was Frankrijk daarvoor eigenlijk nog niet “klaar” ingevolge recente frustrerende en zelfs traumatische ervaringen. Er waren niet alleen de nog levendige herinneringen aan de “grandeur” onder Lodewijk XIV en onder Napoleon, maar er was ook de bittere pil van de verpletterende nederlaag bij Sedan in 1870 en -

ultieme vernedering - de kroning van de Duitse keizer in de Spiegelzaal van Versailles! En dat alles gepaard gaande met het verlies van Elzas-Lotharingen. Kanselier Bismarck was zich zodanig bewust van deze “tikkende tijdbom” dat hij zijn uiterste best gedaan heeft om de wraakzucht in Frankrijk niet aan te wakkeren doch, integendeel, via de diplomatie enigszins te ontzenuwen. Want met de Duitse hereniging had Bismarck zijn doel bereikt. Overigens was hij ervan overtuigd dat Duitsland door toenemende *economische* expansie weldra de leidende mogendheid in Europa zou worden (een correcte analyse die echter niet gedeeld werd door de Pruisische militaristen en sabelslepers). En Frankrijk was (en is) bovendien een sterk verdeeld land, strak opgesplitst tussen conservatieven en progressieven, en dit kwam bijzonder scherp tot uiting in de funeste en aanslepende Dreyfus-affaire, waarbij de passies erg hoog oplaaiden! In die onbehaaglijke en zielige affaire zagen de Britten andermaal - *in hun perceptie* - het bewijs dat de Fransen onbetrouwbaar zijn, moreel verdorven, hypocriet en reactionair. Het is inderdaad nog steeds een raadsel, ook voor Franse historici, hoe een muis een dergelijke Dreyfus-berg kon baren!

Het was dus duidelijk dat een eventuele toenadering tussen Frankrijk en Groot-Brittannië ten gronde het werk zou moeten worden *van een paar enkelingen* die een beleid *op lange termijn* nastreefden, in casu aan Franse zijde de Minister van Buitenlandse Zaken Théophile Delcassé (1898/1905, dus 7 jaar in functie, toen in Frankrijk een absoluut record!) en aan Britse zijde achtereenvolgens de Ministers van Buitenlandse Zaken Lord Lansdowne (1900-1905) en (vooral) Sir **Edward Grey** (1905-1916). Of met andere woorden: dit zou moeten gebeuren via de ondoorgrondelijke wegen van de *geheime diplomatie*, om de eenvoudige reden dat aan beide kanten de tijd er nog niet “rijp” voor was. Pikant detail: Grey, de meest behendige van dit drietal, had een hekel aan het buitenland en aan buitenlandse reizen (zelfs al wat buiten zijn landgoed lag, was voor hem al “buitenland”!), hetgeen echter niet belet heeft dat hij één van de meest succesvolle Britse Ministers van Buitenlandse Zaken geweest is.

Een eerste resultaat van die geheime diplomatie, was het officieel bezoek van koning Edward VII aan Frankrijk in maart 1903. Een handige zet, want deze “bon vivant” die “niet-officieel” meer in Frankrijk dan in Engeland vertoefde, wist hiervan een belangrijk bezoek te maken als gebaar van “goodwill” en om de Franse publieke opinie te winnen voor een “entente” met Engeland (te vergelijken met het historisch bezoek van president Nixon aan Peking in 1972). De kwestie van de Belgische neutraliteit kwam hierbij vooralsnog niet ter sprake. Dit werd dan vervolgens een “Entente cordiale” via het wederzijds vriendschapsverdrag van 8 april 1904, blijkbaar totaal onverwacht, ...waarop in Berlijn geschokt en ontsteld werd gereageerd, des te meer daar men er terecht vermoedde dat dit de “ouverture” was tot wel iets meer dan louter “entente cordiale”, meer bepaald geheime *militaire* samenwerking en coördinatie.

De kwestie van de Belgische neutraliteit

De Duitse generale staf, onder leiding van Helmut von Moltke, had zich in de jaren tachtig ontwikkeld tot een voorbeeld dat overal navolging verdiende. Hierbij moet wel worden aangestipt dat *enkel in Duitsland* de generale staf een unieke en bevoorrechte positie mocht innemen, wat uiteraard ook zijn gevolgen had op de militaire besluitvorming. Dit verklaart waarom er toen in Duitsland *geen duidelijke scheiding* was tussen het politieke en het militaire niveau, met alle gevaren van dien voor het onderscheid tussen vrede en oorlog. Dit verklaart ook waarom de generale staf om louter militaire redenen tot bepaalde plannen en beslissingen kon overgaan die eventueel ernstige *politieke* gevolgen zouden kunnen hebben,...zoals het fataal besluit om in 1914 België binnen te vallen “voor vrije doortocht” en daardoor het Verdrag van Londen van 1839 met de voeten te treden (trouwens slechts een “vodje papier”!). In elk geval was de Duitse generale staf ervan overtuigd dat, indien Frankrijk succesvol moest worden aangevallen, er valabele *strategische* redenen waren om *via België* de fameuze “zeisbeweging” van het von Schlieffen-plan uit te voeren. Dat daardoor de *ook door Duitsland* gegarandeerde neutraliteit van België flagrant zou

geschonden worden, ja dat was voor hen echt geen zorg, want ten slotte wensten zij toch enkel maar “vrije doortocht”? Het ontging hen volkomen dat er overal nog andere neutrale landen waren (o.a. de USA !) en dat die schending van België’s neutraliteit daar zeker niet in goede aarde zou vallen. Daarbij kwam voor Duitsland dan nog het *risico* dat Groot-Brittannië, als één van de mede-garanten van België’s neutraliteit, daardoor zou deelnemen aan een conflict *waar het zich anders misschien had buiten gehouden*. In die typisch Duitse configuratie (voedingsbodem voor militaire en politieke *misrekeningen*) ligt dan ook duidelijk één van de oorzaken van wat uiteindelijk een vreselijke en langdurige wereldoorlog zou worden. Eigenlijk hebben Duitse politici toen niet alleen deels afstand genomen van hun politieke verantwoordelijkheid ...maar bovendien hadden zij blijkbaar vrijwel geen idee van wat de generale staf dacht of beraamde !

Omtrent eventuele Britse bereidheid om *tot elke prijs* de Belgische neutraliteit te waarborgen (het Verdrag van 1839 voorzag *niet* in een verplichte *militaire* interventie!), bestaat ook het vermoeden dat hierin voor de Britten een speciale *onderliggende* bedoeling insgelijks een rol speelde, meer bepaald het respecteren van het *internationaal zeerecht*, een *neutraal* terrein van internationale rechtsordening dat voor het Britse wereldrijk van uitermate groot belang was. *Principieel* vasthouden aan het vrijwaren van elke vorm van overeengekomen en te respecteren neutraliteit zagen de Britten dan ook in een veel *ruimere* context, namelijk o.m. het “neutraliseren” van iedere poging tot schending van het oeroude rechtsprincipe van de “mare liberum”, de vrije zee, de “neutrale” zee die - behalve territoriale wateren - toebehoort aan iedereen, zowel voor vrije vaarroutes, als voor bevissing van visgronden, of (in een later stadium) exploitatie van de zeebodem. De “kabeljauwoorlog” tussen Groot-Brittannië en IJsland was in recentere tijden een allerlaatste oprisping van dat hardnekkig Brits vasthouden aan dat principe van de “mare liberum” ... toen dat nochtans reeds had moeten wijken door een veralgemeend eenzijdig invoeren van exclusieve economische 200-mijl-zones (EEZ), nadien officieel vastgelegd in UNCLOS III, de 3^e UNO-Conventie “on the Law of the Sea” (verdrag van Montego Bay van 6.12.1982). Over die Britse militaire interventie (via ontscheping in Oostende en Zeebrugge) is waarschijnlijk het laatste woord nog niet gezegd!

Het von Schlieffen-plan en zijn gevolgen

Aan het von Schlieffen-plan bracht stafchef von Moltke twee belangrijke wijzigingen aan mét verregaande gevolgen. Vooreerst werd *Nederlands Limburg* hierin niet langer opgenomen, om de neutraliteit van Nederland te respecteren doch vooral om, via een neutraal Nederland, Duitsland te kunnen bevoorraden in geval van een *langdurige* oorlog (waarmee dus *toen reeds* rekening werd gehouden!). Maar daardoor werd de “corridor” waar het gigantisch Duitse invasieleger zich doorheen moest persen, nog aanzienlijk *smaller*, met daarbij als een erg te duchten “wegversperring” de brede gordel van forten rond Luik. Daarom werd dan ook nog een tweede verandering aangebracht : Duitse ruitserij-voorhoeden (Uhlanen) moesten in België binnenvallen en al *zeer snel* oprukken...nog *vooraleer* de oorlog officieel werd verklaard, ook al was dat niet volgens de toen geldende “spelregels”. Al met al betekende dit concreet dat de Duitse legerleiding in augustus 1914 al meteen onder een *tijdsdruk* kwam te staan die nog hoger lag dan oorspronkelijk voorzien, ...en dat zou fatale gevolgen hebben.

Daarbij kwam nog het *reëel risico* dat een inval in België met zich zou kunnen meebrengen dat Groot-Brittannië in het conflict zou betrokken worden. De legerleiding blijkt dit ernstig te hebben opgevat, want 4 divisies werden *onttrokken* aan de legeroperaties door ze op te stellen *in het noorden van Duitsland*, ...tegen een landing van Britse troepen, niet onwaarschijnlijk vermits Churchill - toen Minister van Marine - dit blijkbaar heeft overwogen (want het aldaar nabijgelegen Berlijn was een aanlokkelijk doelwit!), maar dit werd door premier Asquith afgewimpeld als “alweer zo’n typisch speeltje van Winston”. Doch de Duitse legerstaf had geen hoge dunk van het Britse landleger, toen nog een klein beroepsleger dat niet alleen kwantitatief niet veel voorstelde

maar dat bovendien kwalitatief geen al te beste resultaten kon voorleggen, zoals onlangs nog was gebleken tijdens de Boerenoorlogen in Zuid-Afrika. Of de Britten nu al dan niet militair zouden tussenkomen, was voor de Duitsers dan ook veeleer een *politieke* dan een militaire kwestie, ook alweer een misrekening omdat dit klein beroepsleger allicht snel zou kunnen omgevormd worden tot een omvangrijk leger van *dienstplichtigen*, na een tussenfase van uitbreiding via een oproep tot vrijwilligers. En qua militaire opleiding en tactiek, was inmiddels tijdig een grondige reorganisatie doorgevoerd, na de opeenvolgende nederlagen in Zuid-Afrika, eerst toegebracht door Zoeloe-stammen in 1879 en vervolgens door de Boeren (1899-1902), telkens ogenschijnlijk “minderwaardige” tegenstanders.

Edward Grey en de B.E.F. (British Expeditionary Force)

Grey was een “loner”, een Minister die erop stond, zijn eigen gangetje te mogen gaan. Hij wist dat de meeste van zijn collega’s als echte “Liberals” gekant waren tegen oorlogvoering, zeker “on the continent”, waar zijn land geen bijzonder grote belangen te verdedigen had, in tegenstelling tot de enorme belangen in het “British Empire”. De traditionele en vaste Britse doelstelling was “het Europees machtsevenwicht”, iets wat nu wel erg in gevaar kwam door het opdagen van een nieuwe en belangrijke mede-speler, namelijk Duitsland, die hierin begon op te treden als een “stoorzender”, althans dat was de *perceptie*, want, *objectief* beschouwd, had Duitsland uiteraard het volste recht om zich te laten gelden, zij het dan wel op een vreedzame manier. Eigenlijk wist niemand goed wat je daarmee moest aanvangen (...ook de Duitsers blijkbaar niet). Iedereen hoopte dat het wel zou koelen zonder blazen. Een ijdele hoop, zo is helaas gebleken. Maar Minister Grey zag reeds “in tempore non suspecto” de onweerswolken aan de horizon, en bijgevolg besloot hij bepaalde voorzorgen te nemen door, via de stafchef, *geheime contacten* aan te gaan met de Franse legerleiding ...buiten het medeweten van zijn collega’s. Hij had een “British Expeditionary Force” voor ogen, die in geval van een Frans-Duits conflict het Franse leger zou komen ondersteunen om een *herhaling* van het débâcle van 1870 te voorkomen, d.i. een verbreking van het Europees machtsevenwicht. Grey had echter niet veel vertrouwen in de operationele waarde van het Franse leger en vooral niet in de legerleiding, wat helaas maar al te duidelijk werd bevestigd in augustus 1914 (toen een nieuwe ramp ternauwernood werd verijdeld door “het wonder van de Marne”),... en zelfs later nogmaals in mei/juni 1940. Overigens gaf ook de Britse legerleiding weinig blijk van veel competentie. De vermaarde Lord Kitchener was intussen in allerijl Minister van Oorlog geworden. Hij had weliswaar een klaar inzicht in de Duitse plannen en strategie, maar hij zag zich geplaatst tegenover een legerstaf die werd geconfronteerd met een achterhaalde Franse militaire doctrine en zich hierbij halfslachtig en aarzelend opstelde. Op het slagveld werd uiteindelijk in beide legers dé beslissende factor een mix van patriottisme, strijdlust, moed, dapperheid en uithoudingsvermogen van de gewone soldaat, *poilu*, Tommy of piot.

Van primordiaal belang in die militaire samenwerking was een *vooraf* op punt te stellen planning, coördinatie, logistiek, organisatie en transport. Precies omdat dit niet gebeurd is t.a.v. het Belgisch leger (België was immers neutraal), is die inschakeling van Britse troepen in België geen succes geweest, spijs de hardnekkige weerstand die de Britten hebben geboden tegen de oprukkende Duitsers (een gelijkaardig probleem heeft zich trouwens - om dezelfde reden - eveneens gesteld in mei 1940). Militaire samenwerking is uiteraard niet zo maar “iets” dat plots uit de lucht komt vallen, maar is in de praktijk de vrucht van *jarenlange* intensieve en veelzijdige voorbereiding, bijsturing én beoefening via legermaneuvers. Maar precies dat bestendig ontbreken van *gezamenlijke* legeroefeningen en bevelvoering (van overwegend belang) wegens die strikte *politieke* geheimhouding, bleek in oorlogstijd zowel voor de Britten als voor de Fransen funeste gevolgen te hebben. Bovendien was er in de praktijk een probleem van *talenkennis*. Aan geen van beide kanten hadden zelfs hogere officieren voldoende kennis van de taal van de “gesprekspartner”, wat de “communicatie” uiteraard niet ten goede kwam, tenzij met gebarentaal of soms wel eens een tolk. Ook in de inlichtingendiensten kende aanvankelijk niemand behoorlijk Duits, zodat van

onderschepte radioberichten of buitgemaakte documenten vaak niet tijdig gebruik kon gemaakt worden. De Duitsers daarentegen wisten hiervan wél gebruik te maken, ook als was het in het Russisch. De spectaculaire Duitse overwinning bij Tannenberg was hiervan een rechtstreeks gevolg.

Grey werd in zijn betrachtingen sterk gehinderd door de weigerachtige houding van de andere Ministers (en zelfs van Eerste-Minister Asquith) die van oordeel waren dat er “tussen de Britse en de Franse generale staf *geen uitwisselingen* mochten plaats vinden die voor Groot-Brittannië uiteindelijk zouden neerkomen op een *verplichting* tot militaire interventie in geval van een oorlog”. Doch Grey stoorde zich hier niet aan en bijgevolg werden de militaire besprekingen in het grootste geheim voortgezet. Ook werden vlootbesprekingen opgestart die in februari 1913 zouden leiden tot een overeenkomst voor samenwerking in de Middellandse Zee en in de Noordzee. Officieel hield Groot-Brittannië hierbij “de handen vrij”, maar toch ...

Dat behalve Grey zo wat de volledige Britse regering niet ertoe bereid was om ook maar enige verbintenis aan te gaan wat betreft de gang van zaken “on the continent”, vond allicht vooral zijn oorzaak in het feit dat de regering “intern” zo al genoeg om het hoofd had, namelijk sociale onrust en stakingen, evenals de bijzonder gespannen toestand in Ierland. En ook in bepaalde koloniën begon het onrustig te worden. Ja zelfs de vrouwen begonnen zich te roeren, en wel vrij agressief en militant onder leiding van de onverzettelijke en niets ontziende “suffragettes” van moeder en dochter Pankhurst (zo wat te vergelijken met de hedendaagse “pussy riot”-beweging). Kortom, er lag genoeg werk op de plank in de eigen keuken. Al het andere was de zaak van “bloody foreigners”! Laat hen in hun eigen sop gaar koken! Maar vanuit Berlijn en Wenen zag men in die binnenlandse onrust en verdeeldheid een *extra-reden* om aan te nemen dat de Britten zich zouden *onthouden* van iedere vorm van inmenging op het Europees strijdtoneel. Zo dachten de kettlers, maar zij doolden...

British Expeditionary Force in Frankrijk ...en eventuele militaire interventie in België

Op 8.12.1912 kreeg Wilhelm II vanwege zijn ambassadeur in Londen de melding dat Grey *samen met Minister van Oorlog Haldane* ervoor had gewaarschuwd dat indien er “on the continent” een oorlog zou uitbreken, Groot-Brittannië “vrijwel zeker zou ingrijpen” om te voorkomen dat Frankrijk door Duitsland zou worden uitgeschakeld. Opvallend en ook erg verontrustend is het gemak waarmee *toen reeds* aanvaard werd dat een oorlog onvermijdelijk leek te zijn. Omdat men zich hiervan terdege bewust was .. en niemand de geschiedenis wou ingaan als een ”oorlogsstoker”, verklaart dit waarom bij het uitbreken van de crisis en het conflict in 1914, iedere regering zijn uiterste best zou doen om te kunnen doorgaan als “de onschuldige partij” ...en waarom tot op heden de kwestie van de “schuldvraag” een kluijfe is voor historici, sociologen en polemologen. Wel is het duidelijk dat de “Groote Oorlog” zeker te wijten is aan een *combinatie* van oorzaken ...en uiteindelijk ook aan de *menselijke factor*, het cruciaal feit dat - zonder veel parlementaire controle - op topniveau fatale beslissingen werden genomen door slechts een handjevol mensen, met al hun deugden en gebreken.

Intussen was Frankrijk - aanvankelijk nogal wantrouwig tegen “het perfide Albion” - zodanig geëvolueerd dat het zelfs verlangend en hoopvol begon uit te zien naar Britse inmenging en interventie in geval van oorlog (ook al heerste daaromtrent nooit voldoende zekerheid), en dit zeker indien Duitsland (zoals alom werd vermoed) de neutraliteit van België zou schenden. Minister Grey gaf bij herhaling te kennen dat “Groot-Brittannië *niet werkeloos zou toekijken* als Frankrijk onder de voet werd gelopen”, en dat, wat België betreft, het elke schending van de Belgische neutraliteit “sterk zou afkeuren”. Hierin ligt *ten gronde* het onderscheid tussen twee *verschillende* zaken: enerzijds een onuitgesproken quasi-zekerheid van Britse militaire interventie in Frankrijk, doch anderzijds inzake België *onzekerheid* ingevolge een “sterke afkeuring” ... die *eventueel* insgelijks zou kunnen leiden tot een *militaire* interventie.

Gelet op de toenemende oorlogsdreiging kwam de Britse regering in spoedberaad bijeen op 29 juli 1914 om de Oostenrijkse oorlogsverklaring aan Servië te bespreken ...maar ook om *toen al* (nog vóór de Duitse inval op 4 augustus) “overleg te plegen over de verplichtingen jegens België, op grond van het Verdrag van Londen van 1839”. Dit wijst erop dat men wist dat een beslissing hierover niet over één nacht ijs zou gaan! Doch andermaal bleek hier de interne verdeeldheid, met nog steeds een meerderheid voor niet-inmenging, zodat Grey met ontslag dreigde waaruit een regeringscrisis ...en nieuwe verkiezingen zouden kunnen volgen. Maar ook het daaropvolgend beraad op 31 juli 1914 ging onbeslist uiteen. Grey bleef op zijn standpunt : de regering kon niet zo maar blijven aanschouwen hoe het machtsevenwicht “on the continent” zou verbroken worden ten gunste van Duitse alleenheerschappij, en bovendien kwam de eigen geloofwaardigheid en eer in het gedrang omdat, hoe dan ook, een bepaald “verwachtingspatroon” *de facto* was opgebouwd in het kader van de “Entente cordiale”.

Op zondagmorgen 2 augustus 1914 werd de in Engeland heilige “zondagrust” geschonden door het dringend bijeenroepen van de regering voor een beslissende en bijgevolg zeer moeilijke vergadering. Uiteindelijk gaf de latere premier Lloyd George de doorslag : ook hij begon in te zien dat daadwerkelijke militaire steun aan België “onvermijdelijk” zou zijn en dat Groot-Brittannië in strategisch opzicht er alle belang bij had dat “het Europese vasteland zou vrij blijven van Duitse overheersing”. Meerderheid tegen minderheid werd beslist tot militaire interventie “indien een substantiële schending van de Belgische neutraliteit zou plaats vinden”, en dat die interventie “*vaste vorm* zou aannemen”... als België besloot zich tegen een Duitse inval te verzetten en hierbij om hulp zou vragen. *Doch op dat laatste werd niet veel gerekend* om de eenvoudige reden dat *overall* vrijwel iedereen (zowel vriend als vijand) ervan uitging dat het Belgisch leger noodgedwongen slechts “un baroud d’honneur” (= een uitzichtloos gevecht) zou kunnen presteren. Minister van Marine Churchill (die, in geval van een interventie in België, het Korps Mariniers zou moeten inzetten) verwoordde dat algemeen aanvoelen als volgt : “België, die onfortuinlijke staat, zal bij een Duitse doortocht niet meer dan een *symbolische* weerstand kunnen bieden, om zich daarna bij de toestand neer te leggen”.

Diezelfde dag, om 19 u., terwijl de Kabinetsraad in Londen nog steeds druk debatteerde, overhandigde de Duitse ambassadeur in Brussel aan de Belgische Minister van Buitenlandse Zaken een ultimatum (dat reeds sedert 29 juli op zijn bureau lag!), opgesteld door stafchef von Moltke *en niet door Rijkskanselier Bethmann*, een bewijs van het feit dat de legerleiding al concreet bezig was met een politieke *machtsovername*, een “sluipende” staatsgreep die vanaf 1917 zou uitlopen in een feitelijke militaire dictatuur Hindenburg/Ludendorff. Het kwam neer op de bekende eis (en drogreden) van “vrije doortocht”. Op 3 augustus, in de vroege morgen, werd dit ultimatum door de Belgische regering unaniem afgewezen, en dat betekende dus OORLOG !! Diezelfde ochtend kwam de Britse regering opnieuw bijeen. Koning Albert had een telegram gestuurd naar koning George V waarin hij om *militaire hulp* vroeg. Niet alleen voor Grey maar ook voor premier Asquith en voor de meeste andere Ministers was deze Duitse agressie “iets wat de zaken vereenvoudigde”. Diezelfde dag gaf Minister Grey ’s namiddags in het Parlement een omstandige uiteenzetting van de feiten. Dit werd onthaald op luid gejuich, ook vanuit de oppositie, zelfs vanwege de Ierse nationalistes ...doch niet vanwege de toen nog kleine Labour Party die vond dat Groot-Brittannië in dit conflict neutraal moest blijven. Dienvolgens richtte de Britse regering op 4 augustus een ultimatum aan Duitsland : het moest de garantie geven dat het de neutraliteit van België zou respecteren. De “deadline” verliep reeds diezelfde avond om 23 u. De Duitse regering gaf geen antwoord. Bijgevolg, toen de Big Ben in Londen die avond zijn elf slagen gaf, bevond Groot-Brittannië zich in staat van oorlog met Duitsland. Minister van Marine Churchill zond onmiddellijk een telegram naar de admiraliteit : “Beginnen vijandelikheden tegen Duitsland”.

“The Brits are coming!”

Ten aanzien van België had de Duitse legerstaf zich zwaar misrekend. Het werd geen “vrije doortocht” ...en dus al evenmin een “militaire wandeling”! Het Belgisch leger (weliswaar klein in aantal, slecht uitgerust en tactisch gehandicapt door de nadelen van neutraliteit) bleek taai verzet te bieden, wereldwijd tot stijgende verbazing én bewondering van de pers en van de publieke opinie ...en tot uitzinnige ergernis en woede van de Duitsers (en niet alleen van de militairen!). Het werd een heldhaftig gevecht van David tegen Goliath, vooreerst via de gordel van forten rond Luik, vervolgens met achterhoedegevechten (met een verrassende zege in de slag bij Halen!) en ten slotte met de verschansing in de “vesting Antwerpen” waaruit vrij regelmatig tegenaanvallen werden uitgevoerd. Gevolg : de “zeisbeweging” van de enorme Duitse rechtervleugel werd zowel *zwakker als trager* dan voordien was gepland in het plan von Schlieffen. En intussen kwam de B.E.F., het Britse expeditieleger, in spoedtempo en dus *eerder dan verwacht* de Franse strijdkrachten versterken, meer bepaald de sterk bedreigde linkervleugel. Doch dit werd een veeleer *omzichtige* onderneming, omdat Kitchener (die een langdurige oorlog voorzag) de B.E.F. beschouwde als de onontbeerlijke *professionele kern* van een weldra op te roepen massa-leger van dienstplichtigen. Bijgevolg, *in die fase*, mochten de verliezen op het slagveld niet te hoog oplopen, ...zoniet zou die kern kunnen verdwijnen. Ofschoon voor de Fransen een bron van ergernis, was dit vanuit Brits standpunt voorzeker een verdedigbare optie ...die echter niet lang houdbaar bleef, namelijk slechts twee en een halve maand. Want in de eerste slag om Ieper (18 oktober/11 november 1914) moest de B.E.F. een zware prijs betalen voor het behoud van de strategische “Ypres salient”. De verliezen waren ontzettend hoog, meer dan de totale sterkte van de 7 BEF-divisies die aanvankelijk waren ingeschakeld! Maar de Britten vochten nu wel tegen een plots Duits offensief naar de Kanaalhavens, een rechtstreekse bedreiging voor Groot-Brittannië en een nieuwe strategische zet van Stafchef von Falkenhayn, de opvolger van de op 14 september ontslagen von Moltke.

Anderzijds begon de Britse militaire hulp *voor België* (dus apart en niet in het kader van de B.E.F.) slechts goed op gang te komen toen bleek dat de “vesting Antwerpen” dreigde te bezwijken onder de Duitse overmacht (met inzet van zeer zware artillerie). Tegen het einde van augustus 1914 begonnen Britse troepen te ontschepen in Oostende en in Zeebrugge, als ontzettingsleger voor Antwerpen, maar tevens als een bedreiging voor de achterhoede van het Duitse invasieleger en meteen als ruggesteun voor de intussen in Frankrijk uiteengeslagen B.E.F. Doch de Britse legerleiding zag al vlug in dat dit een onhoudbare en uitzichtloze operatie was, ..en zelfs de strijdlustige en voortvarende Churchill moest dit eveneens (en knarsetandend) toegeven. De restanten van het in Antwerpen ingesloten Belgisch leger trokken vanaf 7 oktober 1914 deels terug naar de IJzer (via Oostende) of zochten een heenkomen over de Nederlandse grens, waarna zij werden ontwapend en geïnterneerd.

Op 15 oktober viel Oostende zonder slag of stoot in Duitse handen. Een opmerkelijk feit : op aandringen van de Britten, werden de haveninstallaties van Oostende door het Belgisch leger *intact* achtergelaten, voor de Duitsers uiteraard een onverhoopt “gefundenes Fressen”, een geschenk van de hemel, een compleet ongeschonden haven aan de Noordzee, recht tegenover Engeland! Qui dit mieux? Maar “à vaincre sans péril, on triomphe sans gloire”. Bijgevolg, om louter propagandistische doeleinden, moest dit gemakkelijk buitenkansje worden vermomd als een schitterende “zegepraal”. Op een hiervoor ruim verspreide postkaart “Ostende. Die fliehenden belgischen und englischen Truppen zu Wasser und zu Lande” ziet men hoe de dappere Duitse soldaten in een heroïsche strijd de (onbestaande) “belgische und englische Truppen” op de vlucht jagen, niet alleen “zu Lande” maar zelfs ook “zu Wasser” ! (op de rede van Oostende woedt er zo waar een zeeslag!). Dit is een knap en gedurfd staaltje van oorlogspropaganda, in de zin van verregaande desinformatie en een totaal verkeerde voorstelling van de feiten. Allicht dacht de Britse legerleiding (in een optimistische bui?) de haven van Oostende weldra andermaal nodig te hebben voor een nieuwe ontschepping van Britse troepen, thans voor een tegenaanval in de rug van het naar

de IJzer oprukkende Duitse leger. Maar er gebeurde niets meer in Oostende, gelukkig maar, want anders had Oostende misschien kunnen weggeveegd zijn in een verwoede kaalslag, net zoals Ieper, Diksmuide en Nieuwpoort. En kort daarna volgde de eerste slag om Ieper en eveneens de slag aan de IJzer. De “Blitz Krieg” sloeg vervolgens om in een aanslepende en eindeloze stellingenoorlog. Het werd “a long way to Tipperary”, een lange lijdensweg, met alom dood en vernieling, een massa-slachting ...

De ironie van het lot wou dat in 1917 nogmaals Britse soldaten zouden defileren door de straten van Oostende, ...maar dan wel in totaal andere omstandigheden. Ingevolge het bijzonder hevig Duits offensief in juli 1917 werden heel wat Britse militairen krijgsgevangen gemaakt. Een duizendtal van hen werden afgevoerd naar Oostende, waar ze werden verzameld op de binnenplaats van de Kommandantur (de Albertschool in de Ooststraat). De volgende dag moesten ze in rijen van drie defileren door de straten, blijkbaar als een Duitse krijgstrofee tegenover de onder de knoet gehouden burgerbevolking. Maar zij deden dat met opgeheven hoofd, trots, waardig en in voorbeeldige marsorde. Die voettocht ging verder tot in Brugge, waar ze opnieuw moesten defileren in de straten, moe en dorstig, nogmaals een doelbewuste vernedering ...die evenwel ook in Brugge helemaal anders uitpakte. Daarna werd de reis dan maar per spoor voortgezet naar een Stalag in Duitsland. *Vae victis!* “We are a proud country” zei premier Harold Wilson in een radio- en TV-toespraak toen het Britse pond in 1967 een forse klap kreeg en devalueerde. De Britten kunnen inderdaad groot en groots zijn in dieptepunten van hun geschiedenis. En ze kunnen voor hun tegenstanders ook gevaarlijk en onverwacht uit de hoek komen, zoals ze bewezen hebben in 1918 met de raid van de *Vindictive*, of veel later in 1982 met hun tegenaanval in de Falkland-oorlog.

Indirecte gevolgen in Oostende en elders

De ontschepping van Britse troepen in Oostende, had indirect *elders* gevolgen die eigenlijk *veel belangrijker* waren dan de doelstelling van deze militaire interventie in België, die “too little and too late” bleek te zijn. In een tijd toen er nog geen radar bestond en zelfs niet eens behoorlijke radio-verbindingen, was Churchill terecht bevreesd voor een onverhoedse en onvoorspelbare aanval van de Duitse marine tegen het troepentransport tussen Engeland en Oostende, en verder zuidwaarts ook tussen Engeland en Frankrijk. Indachtig het gezegde “de aanval is de beste verdediging”, besloot hij over te gaan tot een verrassingsaanval tegen de “Hochseeflotte” ter hoogte van Helgoland, hierin voortreffelijk omkaderd door de onstuimige vice-admiraal David Beatty en door de latere admiraal (toen nog commandant) Roger Keyes, in mei 1918 de held van de raid met de *Vindictive*. Bij die zeeslag op 28 augustus verdwenen aan Duitse zijde al meteen drie kruisers en een torpedobootjager in de golven, samen met een duizendtal bemanningsleden (waaronder zelfs een admiraal). De zoon van Marine-Stafchef Admiraal von Tirpitz, eerst opgegeven als “vermist”, bleek zich te bevinden onder de drenkelingen die werden opgepikt en als krijgsgevangene overgebracht naar Engeland.

De Britten verloren geen enkel schip en telden 75 doden, vermisten en gewonden. Voor de Royal Navy (en voor Churchill) zeker geen slecht begin! Met een tikkeltje overdrijving herinnerde dit al dadelijk aan Trafalgar en aan Nelson. Voor de Duitse marine daarentegen was deze opdoffer het begin van een “koudwatervrees”, waardoor zij nauwelijks nog een rol zou spelen, ...tenzij dan via het al vlug erg gevreesd *duikbootwapen* (waarvoor nochtans oorspronkelijk slechts een *bijkomstige* rol voorzien was), een gang van zaken waardoor Oostende onvoorzien doch ook vrij spoedig een vooruitgeschoven Duitse duikbootbasis zou worden. Met andere woorden : *indien* “the landing in Ostend” niet was ondernomen, dan was de “Hochseeflotte” (met zijn enorme vuurkracht) wellicht al in een vroeg stadium én voortdurend operationeel geweest *op zee* , ... en niet veilig en bestendig opgeborgen in een schuilhaven. Door de alzo ingetreden Britse blokkade werd Duitsland in toenemende mate afgesneden van overzeese aanvoer van voedsel en grondstoffen, met een pijnlijke weerslag ook en vooral in de bezette gebieden (en met uiteindelijk zelfs het verplicht inleveren van

koper en brons, ook kerkklokken ...én de rondborstige bronzen beelden van de Oostendse “tettebrugge”). Ontscheping in Oostende : kleine oorzaken, grote gevolgen !

En zo eindigt deze kroniek over de mysterieuze voorgeschiedenis van de doortocht van Britse troepen in Oostende in augustus 1914. Het is het boeiend en vrij spannend verhaal van een voortdurend aarzelen, wikken en wegen (en van nogal wat contacten en besprekingen “achter de schermen”), wat erop wijst dat die ontscheping in Oostende niet zo maar als een “deus ex machina” uit de lucht is gevallen ...doch er *evengoed niet kon geweest zijn*. Het was “a tricky road to Ostend”. De loop van de geschiedenis hangt soms aan een zijden draadje ...of van ergens een persoon die de touwtjes zelf in handen neemt (in casu Minister Grey, ook al was hij jarenlang “een roepende in de woestijn”)...of van een Minister van Marine die niet terugdeinst voor het nemen van een doordacht risico (in casu Churchill, ook al werd hij in het politiek milieu afgeschilderd als “nogal avontuurlijk”, wat helaas in 1915 toch wel ergens zijn bevestiging vond bij het rampzalig Gallipoli-avontuur).

Zoals reeds voor en tijdens het beleg van Oostende in de 16^e eeuw, was voor de Britten Oostende andermaal een militaire “gateway to Europe”, ...en dus niet alleen voor de lijn Oostende-Dover. Het heeft toen - gelukkig maar! - niet zo lang geduurd als bij het beleg van Oostende en zijn langdurige en bewogen aanloop, maar ook nu bleef Oostende (vooral als duikbootbasis) duidelijk een primordiale Britse militaire bekommernis, in 1918 eindigend met het roemrijk epos van de “Vindictive” (voorafgegaan door de tragische slag om Passendale). De Oostendenaars hebben het nooit goed beseft, maar Oostende was destijds internationaal nog steeds een vrij belangrijke pion in het militaire schaakspel. Weliswaar gebeurde alles over onze hoofden heen, en wisten wij nauwelijks wat er echt aan de hand was, doch het schetsen van een zich *elders* afspelende voorgeschiedenis is uiteraard *onlosmakelijk* verbonden aan wat zich uiteindelijk concreet *hier* op het terrein heeft afgespeeld, hier in Oostende. De historische evolutie verliep alhier eeuwenlang binnen “a global village” en in een relatief kleine wereld, reeds lang vooraleer er sprake was van “globalisering”. *Obviously, it's a small world*, met helaas af en toe “take a walk on the wild side”...

BIBLIOGRAFIE :

- Andriessen, J. : “Historici en hun hardnekkige mythes over de Eerste Wereldoorlog” - Uitg. Aspect, Soesterberg, Nederland, 2013.
- De Schaepdrijver, S. : “De Groote Oorlog” - Uitg. Houtekiet, Antwerpen, 2013.
- De Schaepdrijver, S. : “Erfzonde van de twintigste eeuw” - Uitg. Houtekiet, 201.
- Hastings, M; : “Catastrophe. Europe goes to war, 1914”, William Collins, Londen, U.K., 2013.
- Joll, J. : “The origins of the First World War” - Harlow, Londen, U.K., 1992.
- Keegan, J. : “The First World War” - Random House, Londen, U.K., 1998.
- MacMillan, M. : “The war that ended peace. The road to 1914 “ - Random House, Londen, U.K., 2013.
- Tuchman, B. : “The guns of August” - MacMillan Publishing Co, New York, 1962.

Ontscheping van Britse mariniers in Oostende, augustus 1914.

Postkaart "Ostende. Die fliehende belgische und englische Truppen".

Britse krijgsgevangenen op doortocht in Oostende, juli 1917.

Sir Edward Grey, Brits Minister van Buitenlandse Zaken.

Een vergeten ooggetuige in Oostende

door **John ASPESLAGH**

Op 14 oktober 1914 om 9.30 uur bereikte de Duitse voorhoede het Van Der Sweeplein (1), vóór het station Oostende-Stad. De eerste beschieting van Oostende vanuit zee vond plaats op 23 oktober 1914 en wordt beschreven in de Oostendse oorlogsdagboeken van Elleboudt-Lefèvre(2), Smissaert (3) en Van Praet (4). Van die beschieting en van de gebeurtenissen in Oostende en aan de kust tussen 21 en 26 oktober bestaat ook een ooggetuigenverslag van de Zweed Sven Anders Hedin.

In *De Zeewacht* (5) vonden we toevallig een stuk van zijn relaas terug. Het verscheen na de oorlog in drie korte afleveringen onder de titel *De eerste beschieting van Oostende in 1914*. De naam "Sven Hedin" staat pas helemaal onderaan de derde aflevering. Dat weekbladuitgever Elleboudt niet eerder de identiteit van de auteur vermeldde, zal wel te maken hebben met de revanchistische en anti-Duitse sfeer die na de wapenstilstand zo goed als algemeen was.

SVEN ANDERS HEDIN

Sven Anders Hedin (1865-1952) (6) was niet de eerste de beste. De Zweed is vooral gekend als geograaf en ontdekkingsreiziger en publiceerde heel wat rond zijn reizen en expedities in centraal Azië. Zijn reisverhalen illustreerde hij met zelfgemaakte foto's. Hij had een tijd gestudeerd in Duitsland waar hij zijn bewondering opdeed voor het Duitse Rijk en voor keizer Wilhelm II. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was Zweden neutraal maar dit belette Hedin niet om uit te komen voor zijn pro-Duitse gevoelens. Zijn geloof in de Duitse eindoverwinning, gepaard met zijn diepe minachting voor Groot-Brittannië, stak hij niet onder stoelen of banken, ventileerde het ook in de Zweedse en Duitse pers (7). Omdat de oorlogsjaren niet het geschikte moment waren om verre

reizen te ondernemen, gooide Hedin het over een ander boeg. In de maanden september en oktober 1914 vinden we hem, "*auf Einladung des Kaisers*"(8), aan het westelijk front waar hij de Duitse troepen volgde in België en Frankrijk. Door zijn goede relaties met de Duitse legerleiding kon hij zich zo goed als vrij bewegen in het oorlogsgebied. Op 8 november is hij terug in Berlijn. Tijdens de daaropvolgende weken schrijft hij zijn relaas dat in de eerste maanden van 1915 verschijnt. Datzelfde jaar maakte hij nog een tournee aan het Oostfront waarvan het verslag verscheen onder de titel *Nach Osten!*. Tijdens het naziregime, zal zijn germanofilie bekoelen wanneer hij de realiteit van de Jodenvervolging ontdekt.

HET RELAAS VAN DE DUITSE CAMPAGNE AAN HET WESTELIJK FRONT: *EIN VOLK IN WAFFEN*

In 1915 verschenen hiervan twee versies. Een eerste Duitse gedeeltelijke versie van 200 bladzijden werd als "*Feldpostausgabe mit 32 Abbildungen*" (9) gepubliceerd. Deze editie was bedoeld als lectuur voor de soldaten aan het front en stond dus in dienst van de Duitse oorlogsmachine. Met minder dan de helft van het aantal bladzijden van de latere volledige uitgave, valt het sterk te betwijfelen dat het een volwaardige editie is, zoals de recensent van de *Vossische Zeitung* ons wil doen geloven.

Bijna gelijktijdig verscheen ook een verkorte Franse versie onder de titel *Un peuple en armes. Avec l'armée allemande sur le front occidental* (10). De Franse editie is op krantenpapier gedrukt in Duitsland, is klein van formaat, telt 155 bladzijden en bevat een paar ingelaste fotopagina's op glanzend papier. De vertaler is anoniem. Het feit dat de Franse versie in Duitsland werd uitgegeven, wijst in de richting van propaganda, hetgeen ook duidelijk blijkt uit het voorwoord. De geselecteerde passages illustreren de superioriteit en de menselijkheid van de Duitse soldaten en hun legerleiding. Britten en Fransen plaatst Hedin in een negatief daglicht.

De *Vossische Zeitung* kondigde aan dat de volledige Duitse versie zou verschijnen tegen maart 1915. Die editie (11) telt meer dan 500 bladzijden tekst met talrijke foto's door Hedin zelf gemaakt. Het werk is gedrukt in gotisch schrift op glanzend papier wat het plaatsen van foto's tussen de tekst mogelijk maakt. Het is opgedragen aan het Duitse leger. Een inleiding ontbreekt.

Nog in hetzelfde jaar verscheen de Zweedse uitgave *Från fronten i väster september-november 1914: med 300 bilder samt 4 kartor* (12) die 801 bladzijden telt. Hiervan maakte H.G. De Walterstorff nog in 1915 een Engelse vertaling "*with 119 illustrations and 4 maps*". *With the German armies in the West* (13) en telt 402 bladzijden met fotopagina's op glanzend papier ertussen. Hedin en de uitgever voegden elk een voorwoord toe bestemd voor het Engelstalig publiek. Het verschil in het aantal bladzijden tussen de Zweedse en Engelse uitgaven, wijst erop dat nogmaals een aantal onderwerpen werden geselecteerd in functie van het doelpubliek (14).

HEDIN ALS PROPAGANDIST VOOR DE DUITSE ZAAK

In de inleiding op de Franse versie stelt Hedin zijn werk als "*un voyage d'études politiques*" voor. De pas uitgebroken wereldbrand is, net als de Frans-Duitse oorlog van 1870, een keerpunt in de geschiedenis. Als Duitsland overwint, zal de wereldkaart fundamenteel veranderen en zal Duitsland niet langer toelaten dat er nog een oorlog uitbreekt, schrijft hij. Als Rusland echter de eindoverwinning zou behalen, is het lot van Noorwegen en Zweden bezegeld en komen die landen definitief in de invloedssfeer van hun grote buur uit het Oosten. Duitsland speelt een primordiale rol in de verdediging van het "germanendom". Ondanks het vele leed en de vernietigingen her en der, heeft een oorlog ook pluspunten als ze wordt gevoerd door een volk dat zich één voelt en bereid is offers te brengen om zijn onafhankelijkheid veilig te stellen. Omdat die factoren aanwezig zijn bij het Duitse volk, is de eindoverwinning zo goed als zeker. Hedin gaat ook in op de beschuldigingen i.v.m. barbaarsheid en vandalisme van het Duitse leger waarop de Britse pers uitvoerig focuste.

Hedin gelooft daar niets van en is voornemens die beschuldigingen met de meeste stelligheid te ontcrachten en ze tot hun ware proporties te herleiden. Hij verzekert dat, in tegenstelling met wat te lezen valt in de Britse pers, alles wat hij schrijft waar is en dat hij niets vertelt dat hij niet met eigen ogen heeft gezien.

Wat verder (15) heeft hij het over de "*deutsche Kultur*":

"De beide grootmachten van de Entente (16) dragen de verantwoordelijkheid voor die grote dodendans. Ze vechten de strijd uit met een allegaartje van samengeraapte volkeren. Canadezen komen met schepen toe vanuit Amerika, Turkos (17) en Senegalese negers komen uit Afrika. Zonverbrande Hindoes en Gurkha's uit Indië liggen te bevriezen in de loopgraven. Aan onze antipoden sturen Australië en Nieuw-Zeeland ook troepen ter hulp. En wat is de bedoeling van dit opbod op wereldniveau? De Germaanse cultuur moet van de aardbodem verdwijnen. De dragers van die cultuur, nl. het volk dat Luther, Goethe, Beethoven, Helmholtz en Röntgen voortbracht, worden betiteld als barbaren en Hunnen en zijn een gevaar voor de toekomst en de beschaving van het witte ras. Gurkha's en zwarte Senegalezen moeten naar hier komen om ons tegen de duisternis te beschermen".

Tussen de lijnen lezen we wat tien jaar later in het programma van de politieke partij zal staan die de macht in Duitsland zal overnemen (18) ...

In zijn voorwoord tot de Engelse editie countert Hedin een artikel dat eerder verscheen in *The Daily Telegraph* (19). Hij beweert dat hij tijdens de Duitse opmars niets verkeerd heeft gezien. Hij veracht het Britse volk niet maar wel hun politici die Groot-Brittannië in de oorlog hebben meegesleurd om Duitsland te verslaan en er een tweede of derde rangsmogendheid van te maken. Uitgever John Lane motiveert de uitgave van het werk van Hedin zeggende dat de auteur uit het neutrale Zweden komt en een geofend waarnemer is. In tegenstelling tot de ongeloofwaardige Duitse berichten en de gecensureerde Engelse kranten, is er geen enkele reden om aan de geloofwaardigheid van Hedin te twijfelen. Hedin stelt het Duitse leger voor als "*a wonderful organisation*". We hebben inderdaad al ondervonden dat dit klopt, voegt Lane eraan toe. In plaats van defaitisme in de hand te werken, zal deze publicatie dus eerder de oorlogsindustrie aanwakkeren en de rekrutering van soldaten stimuleren.

HEDIN IN BELGIË

Wat ons vooral interesseert, is zijn verhaal over de Duitse veldtocht in België en in het bijzonder de eerste dagen van de Duitse bezetting in Oostende en aan de kust. Vanuit Brussel brengt Hedin een uitgebreid bezoek aan het pas ingenomen Antwerpen. Hij komt ook in Mechelen en Leuven. Hedin staat achter de officiële Duitse versie van de gebeurtenissen: de Belgische verdediging heeft zelf torens en bruggen laten springen en meer schade aangericht dan de Duitse troepen, spionnen en burgers geven signalen aan de vijand vanaf de kerktorens, de francs-tireurs beschieten de Duitse militairen en het is de vijandige houding van de bevolking die de Duitse militairen aanzet tot zware sancties. In Leuven hebben vrij schutters de Duitse troepen belet de brand van de stad te blussen, ...

Hedin besteedt ook uitgebreid aandacht aan zijn ontmoeting met gouverneur-generaal Pascha von der Goltz (20) die we ook in de Oostendse oorlogsdagboeken tegenkomen ten tijde van de inname van Oostende.

Op dinsdag 20 oktober vertrek Hedin uit Antwerpen en overnacht in Gent. De volgende dag gaat de reis via Brugge en Gistel naar Oostende waar hij om 14 uur arriveert.

DE EERSTE BESCHIETING VAN OOSTENDE

De beschieting kennen we uit de Oostendse oorlogsdagboeken. Van Praet (21) beschrijft nogal summier wat er zich de middag van 23 oktober 1914 precies heeft afgespeeld:

"Rond half twee hoorden we een zware ontploffing zoals we nooit eerder hadden gehoord, een tweede, derde ... een zevende. We dachten dat het gedaan was met Oostende. De ware toedracht was als volgt. Een Engelse of een Franse torpedojager die vanuit het Noorden kwam, stevende in de richting van de lichtboei die dicht bij de promenade lag. Dadelijk trad een machinegeweer in actie tegen de torpedojager die terugschoot met een hagel obussen. Sommige sloegen in in het Hotel Majestic waar heel wat Duitse officieren aan tafel zaten. Een of twee werden gedood en twee andere gewond. Er was niet zoveel schade aan het hotel maar het huis ernaast en een hotel gelegen aan de Van Iseghemlaan werden zwaar getroffen. Aan de overkant van de haven werd een huis door een obus getroffen en op het vliegveld verloren twee soldaten het leven".

Wat Van Praet en zijn collega's dagboekschrijvers niet wisten, was dat de twee torpedoboten die de aanval hadden uitgevoerd, waren weggevoerd van het Brits eskader dat al sinds enkele dagen voor de kust van Westende en Middelkerke aan het vuren was. Dit eskader belette de Duitsers Nieuwpoort in te nemen en de IJzer over te steken.

Aimé Smissaert (22) beschrijft uitvoeriger de beschieting van Oostende. Hij vermeldt ook de vele schade aan de gebouwen. Wat er zich afspeelde in het hotel waar de Duitse officieren aan het middagmaal waren, weet hij van een "ooggetuige". Net als Van Praet, spreekt hij van twee dode officieren, onder wie een militaire arts, en twee gewonde officieren.

Alphonse Elleboudt en Gustave Lefèvre (23) vermelden ook in het lang en het breed de schade aan de omliggende gebouwen. Over hun versie van wat zich afspeelde in de eetzaal van de *Majestic*, bestaat er weinig of geen twijfel: ze gaat zo goed als helemaal terug op die van Sven Hedin die al enkele minuten later ter plaatse was en wiens ooggetuigenverslag Elleboudt in april 1919 in drie afleveringen had gepubliceerd in zijn weekblad. Zowel Hedin als Elleboudt-Lefèvre spreken van één dode, de legerarts Lippe, en één zwaar gewonde, zijn adjudant.

Of de "ooggetuige" van Aimé Smissaert ook diezelfde Sven Hedin is, is helemaal niet zeker. Smissaert publiceerde zijn verhaal op 30 januari 1920 in *De Duinengalm* terwijl dat van Elleboudt-Lefèvre pas twee maanden later, op 20 maart, in *De Zeewacht* zal verschijnen. Maar waarschijnlijk heeft Smissaert wel de afleveringen van Sven Hedin gelezen in *De Zeewacht* van april 1919. We zijn eerder geneigd te veronderstellen dat Smissaert zijn informatie van een andere ooggetuige kreeg, aangezien hij, net als Van Praet, maar in tegenstelling met Hedin en Elleboudt-Lefèvre, spreekt over twee doden en twee gewonden. Wie weet heeft Hedin het aantal doden en gewonden opzettelijk geminimaliseerd, wat niet uit te sluiten is gezien zijn sympathie voor de Duitsers.

Wat de materiële schade aan de *Majestic* betreft, komen de beschrijvingen van Hedin, Smissaert en Elleboudt-Lefèvre overeen. Ze zijn het er ook alle drie over eens dat de Duitsers de eerste schoten gelost hebben van bij de helling aan de Hertstaat.

Na afloop van de beschieting discussieert Hedin met de officieren over het echte motief van de aanwezigheid van de Britse torpedoboten.

Was het om na te gaan welke boten de Duitsers in de haven hadden aangemeerd? Dat verklaart waarom de Engelsen schoten hebben gelost op de havengeul, schrijft Hedin. We twijfelen aan die verklaring omdat geallieerde vliegtuigen voortdurend verkenningsvluchten maakten over de stad en de haven en zo voldoende informatie konden verzamelen.

De tweede hypothese is dat de Engelsen 's middags zo dicht bij de promenade durfden komen omdat ze wisten dat de Duitse officieren aan tafel zaten en dus geen orders tot vuren konden geven aan hun manschappen. Maar dat bleek een verkeerde inschatting want admiraal von Schröder (24) en kapitein ter zee Tägert stonden al meteen bij de kanonnen aan de Herthelling. Daarmee is echter de vraag niet opgelost wat de eigenlijke opdracht van de torpedoboten was.

Een derde mogelijkheid is dat de torpedoboten kwamen uitzoeken welk geschut de Duitsers in Oostende hadden opgesteld, een soort van provocatie dus om de vuurkracht van de Duitsers te testen. Dat lijkt ons de meest plausibele verklaring. Uit het relaas van Hedin weten we dat de Duitsers in Oostende alleen over twee 6 cm-bootkanonnen beschikten en in Raversijde was hun batterij nog bric-à-brac (25). Hun zwaar geschut was aan de IJzer ingezet.

Een officier uit het gezelschap formuleert nog een vierde hypothese: een chic wit gebouw als de *Majestic* was een gemakkelijk doelwit voor de Britten die bovendien wel konden vermoeden dat in zo'n etablissement militairen van hoge rang als gasten waren gestationeerd. En wij gaan nog een stapje verder: was het niet omdat de Engelsen getipt waren dat enkele Duitse hogere officieren in de *Majestic* dineerden en dat 13 uur dus een ideaal moment was om het hotel te beschieten en zo het Duitse leger te "onthoofden" op een moment dat de slag aan de IJzer volop bezig was? Vraag is wel of het toen mogelijk was om vanop een boot in volle vaart, die bovendien zelf ook onder vuur lag, een gericht schot af te vuren? Elleboudt en Lefèvre vermelden dat de hotelbaas en zijn medewerker achteraf werden aangehouden onder verdenking de vijand te hebben ingelicht. Bij gebrek aan bewijzen werden ze vrijgelaten. De eerste avond van zijn verblijf in Oostende maakt Hedin ook melding van signalen die vanop een kerktoeren aan de vijand worden gegeven. Maar is dat geen uiting van Duitse paranoia?

HEDIN BEZOEKT DE MILITAIRE INSTALLATIES

Het verblijf van Hedin valt samen met een cruciaal moment uit het oorlogsjaar 1914: de slag aan de IJzer en de beschieting vanuit zee van de kuststrook en het achterland tussen Middelkerke en Nieuwpoort. Hierdoor valt de Duitse oorlogsmachine eindelijk stil.

Tijdens die dagen verkent Hedin Oostende en de kust van Middelkerke tot Blankenberge. Als intimus van de Duitse keizer, wordt hij als een VIP overal rondgeleid. Hij komt waar de drie Oostendse dagboekschrijvers niet mogen of kunnen komen. Een stadsbediende en gemeenteraadsleden als Van Praet, Smitsaert en Elleboudt krijgen wel informatie vanuit het stadsbestuur. Maar langs de zeedijk, in de haven of buiten Oostende mogen ze niet meer komen en tot de Duitse militaire installaties hebben ze helemaal geen toegang. Daar mag Hedin wel binnen en mag er zelfs fotograferen. Militaire informatie krijgt hij van de officieren met wie hij 's middags en 's avonds aan tafel zit of die hem vergezellen. De Oostendse dagboekschrijvers van hun kant zijn aangewezen op toevallige getuigenissen van Duitse soldaten, van groente- of melkboeren die in Oostende hun producten komen verkopen, van vluchtelingen uit Middelkerke en omstreken, enz. Als ze zeemijnen horen ontploffen, als ze de kanonnen horen bulderen in de verte of als er in Mariakerke bommen vallen, kunnen ze enkel gissen en veronderstellingen formuleren.

De tweede dag van zijn verblijf, 22 oktober, gaat Hedin samen met Duitse officieren een kijkje nemen in Middelkerke. Van op de duinen observeert hij het Engels eskader vóór de kust en wat er zich afspeelt in het achterland tussen Nieuwpoort en Middelkerke.

De 23ste in de voormiddag, steekt hij met een roeiboort de havengeul over. In de Vuurtorenwijk passeert hij voorbij het geïmproviseerd vliegveld waar een Taube opstijgt. Daarna volgt een bezoek aan Fort Napoleon. Het gezelschap keert terug met de tram en loopt nog even binnen in de schouwburg waar Duitse matrozen ingekwartierd zijn. Hedin maakt van de gelegenheid gebruik om

de uitstekende kwaliteit van de gewone soldatenkost in de verf te zetten, een van de factoren die volgens hem het succes van de Duitse troepen verklaart. Hij is nog maar pas terug van de schouwburg als de beschieting van de promenade losbreekt.

In de voormiddag van 25 oktober is hij de gast van zijn nieuwe vriend Oberleutnant Haag die zijn artilleriebatterij heeft opgesteld in de "duinen van Mariakerke". Het gezelschap gaat er heen via de Torhoutsesteenweg. Aan de *Kromme Elleboog* slaan ze waarschijnlijk af richting Leffinge en zo verder naar Raversijde. We mogen aannemen dat de batterij van Haag de embryonale fase is van wat later de "*batterij Aachen*" zal worden. De Duitsers zijn nog maar een tiental dagen aan de kust en de uitrusting van de batterij is buitgemaakt op de vijand: Franse kanonnen, Belgische paarden met Engelse garelen. De kanonnen worden ingegraven in het zand en de Duitse soldaten hebben al een verbindingsweg en slaapruimten uitgegraven. Bij gebrek aan stevig materiaal gebruiken ze planken en takken als dekking. Als een geallieerd vliegtuig in zicht komt, ontstaat er grote paniek want vanuit de lucht zijn die voorlopige constructies een gemakkelijk doelwit. Hedin legt weeral eens de nadruk op de discipline en de inzet van de soldaten en op de goede verstandhouding met de officieren. Hij schrijft dit toe aan de gezamenlijke motivatie om "Duitsland te redden". Als hij op de terugweg via Mariakerke een groep Franse krijgsgevangenen tegenkomt, benadrukt hij het contrast met de Duitse militairen die hij zopas heeft ontmoet. De Fransen zijn bleek en hun uniformen hebben al hun glans verloren.

Hedin dineert in Oostende en daarna gaat hij via de kustweg op verkenning naar de Oostkust. Na een kort oponthoud in De Haan waar mariniers verblijven in de golfclub, gaat de tocht verder naar Wenduine en Blankenberge. Het valt hem op dat de bevolking van Blankenberge, in tegenstelling met die van Oostende, niet gevlucht is en zelfs is aangegroeid met vluchtelingen die daar een toevlucht hebben gezocht en van hun verblijf genieten alsof er niets aan de hand is. Een Duitse officier legt uit dat Blankenberge nog niet beschoten werd en dat er nog geen Engelse oorlogsschepen genaderd zijn. Hij schrijft dit toe aan de aanwezigheid van zeemijnen. Hedin keert terug naar Oostende en houdt nog even halte aan het Militair Hospitaal waar de begrafenis van dokter Lippe aan de gang is.

Vanaf nu verblijft Hedin in *Hôtel de la Couronne*, vlak over de Kapellebrug. De Duitse marine-officieren zijn daar ingetrokken omdat de hotels aan de promenade een te gevaarlijke schietschijf geworden zijn. Na het avondmaal heeft hij een langdurig gesprek met de Duitse officieren. Hedin tilt er niet zwaar aan dat de Duitse voortgang aan de IJzer is stilgevallen. Het is maar tijdelijk, denkt hij, het maakt deel uit van een strategisch plan, de vuurkracht van het Duits leger is intact.

Terwijl ze zo aan het praten zijn, wordt gemeld dat van aan het IJzerfront een nieuw transport met gewonden (26) is aangekomen in Oostende. Hedin vergezelt de twee militaire artsen die de gewonden gaan verzorgen. Ze zijn, bij gebrek aan beter, voorlopig ondergebracht in drankgelegenheden. Ook hier zijn onvoldoende bedden en worden de gewonden gewoon op de vloer gelegd. Hedin is vol bewondering voor de kranige Duitse soldaten die enkel aan hun plicht denken en zo vlug mogelijk terug willen naar het front. Hij benadrukt ook dat de Belgische gewonden dezelfde behandeling krijgen als de Duitsers.

26 Oktober is zijn laatste dag aan de kust. Voor de middag brengt hij nog een kort bezoek aan de Vuurtorenwijk waar de Duitsers, net als in Raversijde, kanonnen in de duinen hebben ingegraven. Van op een duinentop observeert hij de zeemijnen die vanzelf exploderen. Een Duits officier legt uit dat de zeemijnen zijn uitgerust met een timer en dat ze per twee ontploffen. Duitse officieren brengen de ontploffingen in kaart. Hedin wordt met een auto naar Gent gebracht en trekt vandaar verder naar Brussel. In Gistel ontmoet hij een oude kennis, generaal von Beseler (27) die het bevel voert over de rechter vleugel van de Duitse troepen. Vanaf Gent krijgt hij een Oostenrijkse officier als reisgezel.

Op zondag 8 november is Hedin terug in Berlijn (28).

WAT IS NIEUWE INFORMATIE IN HET RELAAS VAN HEDIN?

Naast zijn verslag over de eerste beschieting van Oostende, licht Hedin nog een tip van de sluier op i.v.m. een aantal feiten die de Oostendse dagboekschrijvers wel vermelden zonder er echter het fijne van te weten.

Van Praet en Smissaert spreken herhaaldelijk over zeemijnen die ze horen ontploffen. Zijn het de Engelsen of de Duitsers die ze laten ontploffen of is er een aanvaring, vragen ze zich af. Van Hedin weten we dat die mijnen van een timer waren voorzien en per twee ontploften.

Hedin bevestigt ook de aankomst in Oostende van de vele konvooien met Duitse soldaten die aan de IJzer werden gewond.

Van Praet vermeldt de aanwezigheid van Oostenrijkse soldaten aan de kust met hun zware kanonnen. De Oostenrijkse reisgezel van Hedin bevestigt dit en spreekt van 30,5 cm mortieren.

De eerste weken en maanden van de bezetting vermelden Smissaert (29) en Van Praet regelmatig dat de Oostendse bevolking zich aan een geallieerd offensief verwacht dat de stad zal bevrijden. Dit komt vooral door het kanongeschut dat de Oostendenaars dag en nacht horen en dat ze door de wisselende windrichting niet altijd goed kunnen lokaliseren. Soms denken ze dat de geallieerden al in Gistel zijn hoewel het schieten vanuit zee aan de gang is vóór Westende en Lombardzijde. Hedin bevestigt:

"De 24ste oktober heerste er in Oostende een op zijn minst bizarre stemming. Men wachtte koelbloedig en rustig op een uitzonderlijke gebeurtenis. Een poging tot invasie vanwege de geallieerden was helemaal niet onmogelijk en de Duitsers rekenden dit in elk geval mee. En wie zo'n poging zou wagen, kon zeker zijn van een warme ontvangst! De bezettingstroepen werden massaal aan de kust gestationeerd. In ons hotel zag men ook duidelijke tekens van het krijsgebeuren. Daar liepen aan één stuk door officieren en soldaten trap op trap af. Aan mijn deur hoorde ik nog tot laat in de nacht levendige discussies over verbanden, ziekenvervoer, draagberries, nieuwe ladingen gewonden die naar Oostende werden vervoerd en ondergebracht in leegstaande woningen".

De twaalf bijhorende foto's (30) die Hedin liet afdrukken in de Duitse uitgave van zijn boek, zijn uiterst waardevolle en soms unieke documenten.

Tot slot nog dit. De eerste weken van de bezetting van Oostende, waren rampzalig voor de inwoners: onredelijke opeisingen (31), plundering van leegstaande huizen, opengebroken wijnkelders, inkwartiering van soldaten bij de inwoners, allerlei beperkingen en pesterijen, ... Over de gevoelens van de burgerbevolking en haar houding t.o.v. de bezetter vinden we niets terug bij Hedin. Hij voert wel een gesprek met de hotelbaas van de *Littoral* die hem een relaas geeft van de laatste dagen vóór de bezetting en waarvan Hedin de objectieve neerslag geeft. Voor de rest heeft Hedin het nog over lichtsignalen die van aan de kust aan het Brits eskader worden gegeven en over mogelijke spionnen die werden aangehouden. Maar loopt hij hier niet in de Duitse paranoia?

De euforie van Hedin en zijn vast geloof in de Duitse eindoverwinning kennen geen grenzen. De Duitse opmars in België duurde wel langer dan verwacht maar leek toch niet te stuiten. Omdat Hedin zijn relaas pas uitgaf toen de Duitse oorlogsmachine aan de IJzer was stilgevallen, vroeg William Archer, bij het verschijnen van de Engelse editie een half jaar later, zich terecht af: *"It would be curious to know whether Dr. Hedin now feels so confident of Germany's triumph as he did*

in the golden prime ...". Kort daarop vertrekt Hedin naar het Oostelijk front waar de Duitse kaarten veel gunstiger lagen.

EIGEN VERTALING VAN DE DUITSE TEKST VAN HEDIN (32)

VRIJDAG 23 OKTOBER. BESCHIETING VAN OOSTENDE (33)

Dokter Kübler maakte me wakker en stelde voor te gaan wandelen naar de vuurtoren en naar het oud fort (34).

<(35) We liepen tot aan de haven waar een matroos ons met een roeiboort naar de overkant van de havengeul bracht. We stapten tot aan het vliegveld (36), vooral om daar een Taube te zien opstijgen. Die steeg tot op respectabele hoogte en verdween dan in Westelijke richting.

De witte minaret van de vuurtoren is 58 meter hoog. Het was lastig aan de verleiding te weerstaan om naar boven te gaan tot aan de lichtcabine en zo te kunnen kijken tot Nieuwpoort, Veurne en Duinkerke, steden die men van op de vuurtoren kan zien liggen. Daarna stapten we verder tot aan het oud fort met zijn graven en zijn vijf kanonnen die nog dateren van 1862.>

We keerden terug met de elektrische tram waarin soldaten en burgers zaten. Onder hen een *Landsturmer* op jaren die vertelde dat hij drie zonen aan het front had. Hij had geen idee waar ze zich bevonden en evenmin of ze nog in leven waren. 'Ze mogen sneuvelen, zei hij, voor het vaderland is men bereid de hoogste offers te brengen'.

Toen we terug aan de zeepromenade waren, zetten we ons op een bank dicht bij het kursaal en met een verreijker observeerden we het Engels eskader. Het was prachtig weer en de lucht was uitzonderlijk helder.

Kort voor half één was Kapitanleutnant Bess op zoek naar mij. Hij was zopas uit Middelkerke terug in gezelschap van admiraal von Schröder. Hij wist te vertellen dat de baan waarlangs we de met takken en bladeren gecamoufleerde vrachtwagens hadden gezien, nu helemaal onveilig was en dat er een paar obussen waren ingeslagen. De militairen durfden zich nu ook niet langer meer op de zeedijk vertonen. Bess raadde mij af om een tweede keer naar Middelkerke te gaan. In de plaats daarvan stelde hij voor om enkele van zijn zee compagnies en hun kwartieren te bezoeken.

Anderhalve compagnie had een onderkomen gevonden in de schouwburg (37). Vóór het gebouw stonden zogenaamde lichte bootkanonnen met een kaliber van 6 cm, even donker geschilderd als de pantserschepen. De vrachtwagens met munitie stonden geparkeerd op het voetpad.

We gingen binnen in het grote, mooie foyer. De manschappen hadden hun bedden opgesteld aan de kant van de muur met daarop de matrassen en de kussens waarvoor de burgemeester (38) van Oostende had moeten zorgen. Op de zetels lagen wapens en kleren en op de tafels stonden schotels en kopjes. De eerste rij loges waren ingericht als slaapkamers of als opslagplaats voor oorlogsmateriaal. De gang ernaar toe stond vol bedden. In een aantal theaterloges waren marine soldaten bezig hun geweren te kuisen en hun uitrusting in orde te zetten.

<We wierpen een blik op de prachtig gedecoreerde toneelzaal. Drie maanden geleden glinsterde hier nog alles wat Parijs, Brussel en Londen aan luxe bezaten, met in de loges rijen dames opgesmukt met parels en juwelen. Hier leidde men een luxeleven. Overdag waren er het strandleven in ligzetels of in badcabines, uitstapjes, diners of feesten. En s' avonds, moe maar zorgeloos dromen op de parketvloer van de schouwburg of flirten met de dames uit de loges. Toen het doek voor het laatst naar beneden kwam, was de oorlog al uitgebroken. >

Ik kon niet aan de verleiding weerstaan om even binnen te lopen in de keuken van het theater. Hier waren kloeke en joviale marine koks aan het werk. Ze droegen witte mutsen en dito vesten met opgerolde mouwen. De ketels pruttelden en heerlijke geuren vulden de ruimte. Ik moest natuurlijk van die bereidingen proeven en kreeg een ruime portie goulash opgediend in een diep bord: gestoofd vlees, aardappelen, groenten en saus, heel lekker. Zo'n lekkere kost krijg ik niet in het hotel, dacht ik, en ik at mijn buikje rond. Geen wonder dat met dergelijke kost de Duitse soldaten zo sterk, fris en blakend van gezondheid zijn. Indien ik nog langer aan het front zou zijn en de keuze hebben tussen eten uit de officierenmess en eten van de troepkeuken, dan zou ik zonder aarzelen het laatste verkiezen! Soldateneten is gezond, voedzaam en smakelijk en belast de maag niet. De blakende gezondheid van de Duitse soldaten berust grotendeels op de uitstekende en gezonde voeding.

Het was nu vijf voor één en we moesten stipt op tijd zijn voor het middagmaal bij de officieren. We sloegen de Hertstraat in en op de hoek van die straat met de zeedijk, de brede promenade aan de zee, bevindt zich het *Hôtel du Littoral*. De Hertstraat ligt enkele meter lager dan de zeepromenade die op de duinen is aangelegd. Aan het uiteinde van de Hertstraat is er een helling naar de promenade toe. Boven aan de hoek van de *Littoral* stond een groep officieren in een geanimeerde discussie gewikkeld. Ze wezen naar het Westen en maakten druk gebruik van hun verrekijker. We waren nieuwsgierig en gingen naar hen toe want we wilden weten wat er gaande was. Het Engels eskader lag nog altijd op zijn gewone plaats ten Westen en Zuidwesten, misschien iets dichterbij dan gisteren, op een afstand van zeven à acht kilometer.

Een torpedoboot had zich van de andere schepen verwijderd en voer met volle kracht in de richting van Oostende, evenwijdig met de kust en zo dicht mogelijk bij het strand. Kort daarop volgde een tweede torpedoboot in het kielzog van de eerste. Wat willen die rotzakken? Er vielen grove woorden. 'Het is toch straf iemand zo op de hielen te zitten. Blijkbaar zijn ze op verkenning, maar welke lef hebben die lui, ze weten toch dat we Oostende hebben bezet. Ze hebben een vermoeden dat er onderzeeërs en torpedoboten in de binnenhaven liggen en willen kijken of ze van buiten de rede iets kunnen zien'.

Wat ook hun plannen waren, ik ging naar boven naar mijn kamer en maakte mij klaar om te gaan eten. Ik ging even een kijkje nemen op het balkon in de overtuiging dat de torpedoboten rechtsomkeer hadden gemaakt of verder waren gevaren. Maar nee, met het schuim tot aan de boeg, hielden ze dezelfde koers aan. <Mijn compagnons Bess, Haag en Rübler stonden ook op het balkon met hun verrekijker. 'Ongelofelijke schaamteloosheid', zei één van hen. Dit krijgt nog een staartje, dacht ik en ik ging terug naar binnen om mijn dagboek, schetsen en foto's in hun handige tas te stoppen. Ik wierp nog een blik op die vermetele torpedoboten.>

Onder mijn balkon hoorde ik een officier met stentorstem bevelen dat de straat moest worden ontruimd en dat niemand mocht passeren langs de lange rij huizen. Enkel de wachtposten op de zeedijk mochten op hun post blijven totdat die een minuut later zelf dekking zochten.

<Mijn compagnons waren ondertussen verdwenen en hun kamer was leeg. Ik nam mijn verrekijker en rende de trappen af naar beneden. Bess had zijn kameraden gewaarschuwd niet op het balkon te blijven staan. Hij veronderstelde dat ik al naar beneden was.> In de elegante en met tapijt belegde vestibule van het hotel waar sofa's, tafels en stoelen gegroepeerd stonden tussen hoge potplanten, liepen gehaaste officieren heen en weer. Men beseftte maar al te goed dat iets ongewoons op til was. 'Gaan ze schieten', vroeg ik aan Bess. 'Ja, ze gaan vuren, antwoordde hij rustig. Door de glazen deuren van de vestibule kon je meevolgen wat er zich ter hoogte van de Hertstaat aan het afspelede was. Daar was admiraal von Schröder orders aan het geven en ook kapitein ter zee Tägert was daar. De manschappen van de matrozenbrigade sleepten in zeven haasten de twee 6 cm-bootkanonnen en

de munitiewagen bij die we even voordien nog voor de schouwburg hadden zien staan. Op dat ogenblik was in de hele stad geen ander artilleriegeschut beschikbaar.

Bewoners moesten de straten ontruimen en alleen militairen die instonden voor de leiding en de bediening van de kleine batterij mochten blijven. Ik werd er niet toegelaten maar kon toch volgen met welke snelheid en nauwkeurigheid de kanonnen werden gericht en geladen. 'Laden – Klaar – Vuur'.

Het eerste schot weerklonk. De echo weergalmde in de straat en de ruiten van het hotel trilden in de ramen. Ik ging de eetzaal binnen. Daar had je een open zicht op zee en op de eerste torpedoboot. Een ogenblik later volgde het tweede kanonschot. Het eerste kwam vóór de torpedoboot in het water terecht zonder dat men kon zien of hij schade had aangericht. Ook het tweede schot kwam dicht bij doel neer.

In de eetzaal waren verschillende officieren aanwezig. Ik stond naast doctor Algermissen uit Colmar, de luitenant van het eerste reserve zee bataljon. Acht vensters van de grote eetzaal keken uit op zee, de twee andere en de toegangsdeur gaven uit op de Hertstaat. Aan de eerste rij ramen stonden kleine tafels die gedekt waren, aan de oostkant stond een grote tafel waaraan we gewoonlijk zaten. Het plafond rustte op vier pilaren. Aan de tweede pilaar aan de westkant stond ik met Algermissen.

Nadat de Duitsers twee schoten hadden gelost, maakten beide torpedoboten rechtsomkeer en begonnen ook te vuren. Het bliksemde uit hun kanonnen en ze schenen recht op ons te schieten. 'Dekking', riep Algermissen mij toe, en we gingen achter onze pilaar staan die als papier zou weggeblazen worden, had de 10 cm-obus die geraakt. Enkele aanwezigen in de zaal volgden ons voorbeeld, anderen bleven koelbloedig en hielden geen rekening met die voorzorgsmaatregel omdat ze oordeelden dat die toch totaal inefficiënt was. De eerste torpedoboot was ongeveer 1400 m van ons verwijderd. Zijn eerste schoten bereikten hun doel niet maar kwamen vlak voor het strand in het water neer en een grote waterzuil spatte naar boven. Van zodra de obussen waren ontploft, richtten we onze verrekijkers op de torpedoboot. Weer spuwde hij vuur en we zochten bescherming maar konden ons niet afwenden van zo'n schouwspel. Je wilt het koste wat het kost zien. De spanning die we voelden tussen het moment van het vuren van de kanonnen en het moment waarop de obussen insloegen, is haast niet te beschrijven vooral als je voelt en weet dat je zelf het doelwit van de lading bent die komt aangevlogen. Dat was toch even slikken. Zelfs al had iemand mij aangeboden om met hem naar een veiliger plaats in het stadscentrum te gaan, ik zou het niet hebben gedaan. Wat ik beleefde was een mix van ademloze spanning en van intense aandacht en opmerkzaamheid, ik wilde niets missen van wat zich voor mij aan het afspelen was. Dus houdt men voortdurend de verrekijker gericht nu eens op de boot, dan weer op de plaats waar de obussen neerkwamen. Een projectiel ricocheerde op het wateroppervlak en sloeg in in een kroonlijst op slechts enkele stappen van mij vandaan, zoals ik later kon vaststellen. Een ander projectiel beschreef een hoogst merkwaardige baan, ik weet niet welke precies, maar het kwam uiteindelijk op de zeepromenade terecht, ontplofte niet maar bleef liggen bij de metalen balustrade. Een paar dagen later lag het er nog en de soldaten van wacht moesten opletten dat niemand het gevaarlijk tuig aanraakte. Enkele keren kon ik zien en horen hoe de obussen in het water neerkwamen, afketsten, als platte schijven over het water gleden en uiteindelijk terecht kwamen tegen de muur van de dijk. Eerst de flits uit de loop van het Engels kanon, dan het neerkomen in het water en uiteindelijk de explosie. Dan het instorten van een gevel en het neerkomen van de bakstenen en delen van de muur op de straatstenen.

De tweede boot - die ik niet kon zien vanwaar ik stond - schoot even hard als de eerste. Elk van de twee Duitse kanonnen schoot vijf of zes keer. Ik weet niet of ze schade veroorzaakten. Aan de helling op het einde van de Hertstaat vlogen de kanonnen achterwaarts naar beneden, na elk schot moesten ze terug naar boven worden geschoven. Na twaalf minuten was alles voorbij. De boten

veranderden van richting, steeds vurend terwijl ze haastig wegvoeren in westelijke richting. Volgens Duitse officieren, losten ze nog zowat dertig schoten en vuurden gelijktijdig met machinegeweren. De afstand nam toe en uiteindelijk hield de beschieting op.

<Men kan moeilijk een gevaarlijker situatie indenken dan deze waarin ik me bevond. We stonden midden het vijandelijk vuur en zijn er toch heelhuids uit geraakt. De obussen sloegen deels vóór ons in, deels van ons weg. De kogels van de machinegeweren hadden zich via de ramen een weg gebaad in de gebouwen.>

Ik vroeg hoe het kwam dat geen enkele obus in ons hotel was ingeslagen. 'De Engelsen moeten toch gezien hebben dat het schieten van aan onze straathoek kwam en dat de Duitse soldaten die de kanonnen bedienden de enige levende wezens op de hele zeepromenade waren'.

'Dat lijkt zo, maar door de snelle beweging van de boten kunnen ze nauwelijks waarnemen vanwaar het vuren komt. Misschien hadden ze hun aandacht toegespitst op de haven in de waan dat we daar torpedoboten hadden liggen. Meerdere salvo's gingen die richting uit'.

Merkwaardig, voegde een ander eraan toe, dat verschillende schoten zijn terecht gekomen in het *Hôtel Majestic* waar ze een paar officieren gedood hebben. De *Majestic* is een prachtig wit gebouw waar de Engelsen vermoedelijk dachten een goede vangst te doen'.

'Toch opmerkelijk, voegde een derde er nog aan toe, dat ze ons precies om één uur met hun bezoek vereerden, alle officieren zitten dan aan tafel. Ze waren ervan overtuigd dat ze op dat moment ongehinderd konden naderen en na het vervullen van hun verkenning verdwijnen vooraleer wij paraat waren'.

<Wat waren de Engelsen van plan? Afgezien van het feit dat ze wilden te weten komen wat de Duitsers in de haven hadden liggen, was het misschien ook de bedoeling om de Duitse artillerie uit haar kot te lokken. Hoe kunnen we anders verklaren dat ze bleven schieten hoewel het vuur van Duitse kant slechts matig werd beantwoord? Ze hadden er geen voordeel bij en brachten alleen hun Belgische geallieerden en zichzelf schade (39) toe.>

Toen alles opnieuw rustig was, gingen we aan tafel. Nadien trokken Bess, Kübler en ik naar *Hôtel Majestic*. Onderweg kwamen we voorbij een huis waarvan het dak door een obus was geraakt. Er kwamen net een paar mannen en vrouwen naar buiten, die een klein, onschuldig kind in een kinderwagen voortduwden. De ouders zagen er geagiteerd en verward uit. 'Waar gaan jullie naartoe', vroeg ik. 'Jullie kunnen toch niet vragen dat we in een huis blijven dat beschoten wordt, antwoordde één van de mannen. En met galgenhumor voegde hij eraan toe: 'Dat zijn te straffe pillen voor kindjes, we maken ons uit de voeten'.

In de Baedeker van 1910 staat het *Hôtel Majestic* nog vermeld als *Grand Hôtel des Bains*. Ondertussen was het van naam en waarschijnlijk ook van eigenaar veranderd. Zijn mooie, witte gevel – we tellen zes plaatsen waar obussen zijn ingeslagen – was erg toegetakeld. De obussen hadden grote gaten in de muren geslagen. Op het voetpad lagen hopen stenen, bakstenen en kalk. Een plaasteren engel die als versiering diende, lag aan scherven met de vleugels opengespreid op de grond.

In de vestibule lagen kasten, tafels en stoelen op een hoop. Een uur geleden was het restaurant nog één van de elegantste van Europa: de grond was bedekt met rood Brussels voltapijt, de witte en vergulde muren hingen vol spiegels, aan het plafond prachtige kroonluchters. Nu zien we een hoop grijze puin. Twee obussen waren daarnet ingeslagen in het onderste deel van de lange rij ramen en de schrapnels hadden grote gaten geboord in de muren en het plafond. De plaasteren ornamenten

waren naar beneden gekomen en lagen in brokken. Het tapijt stak onder een dikke laag wit stof. De ramen waren verbrijzeld, de ruiten uiteengespat in eigenaardige stervormige figuren waarvan de scherven bij de minste aanraking naar beneden konden komen. Stoelen en tafels waren kapot en de tafellakens in flarden. Alleen in de hoeken van de eetzaal, voornamelijk aan de westkant, stonden de tafels nog overeind maar borden en glazen waren gebroken. De voeten van wijn- en champagneglazen stonden daar nog maar het bovenste deel was eraf gerukt.

Toen de beschieting begon, waren daar zo'n vijftig officieren verzameld voor het middagmaal. Aan enkele tafels was men al begonnen met eten. De meeste militairen zaten aan de westkant en waren zo miraculeus aan de dood ontsnapt. Aan de oostzijde, aan een tafel bij het raam, hadden *Stabartz* Lippe en een adjudant van de zee brigade plaats genomen. Ze waren begonnen met eten toen een obus recht door het onderste deel van dat raam insloeg. Bij die eerste inslag hadden de beide heren zich waarschijnlijk te zeer onbeschut gevoeld. Dokter Lippe was opgestaan en was nog maar aan het tafeluiteinde gekomen toen een tweede obus binnen floot en hem midden in de rug trof. Hij werd volledig uit elkaar gerukt. Wat van hem overbleef, lag op de grond in een bloedplas, het hoofd op zijn armen. Zijn uniform was aan flarden, een stuk van zijn been lag onder een tafel aan de andere kant van de eetzaal, de rest - vlekken bloed en brokken ingewanden - plakte aan de muren, plafond en tafellakens. *Stabartz* Schönfelder werd erbij geroepen en kon alleen nog de stoffelijke resten van zijn kameraad in een tafellaken wikkelen en naar het lijkenhuis laten overbrengen. De adjudant had een grote wonde aan het hoofd en werd naar het dichtste ziekenhuis weggevoerd.

Een man, typevoorbeeld van de *Landsturmer*, die met zijn zoon in de zaal stond, vertelde mij dat alle andere gasten het er levend van af hadden gebracht. Door de luchtdruk waren de meesten bewusteloos op de grond gegooid. Enkelen waren licht gewond door rondvliegende schrapnels. Zij die bewusteloos op de vloer lagen, kwamen nadien vlug bij.

Het lot is toch ondoorgrondelijk. Waarom moest precies de arts die het gevaar inschatte en een veiliger plaats zocht, gedood worden terwijl wij die vanuit een ander hotel het gebeuren volgden, ongedeerd bleven? Later vernam ik dat mijn schuilplaats achter de pilaar wel degelijk onveilig was. In een gesloten ruimte is een ontploffing gevaarlijker dan in open lucht. Strikt genomen waren de artilleristen aan het uiteinde van de straat beter beschut dan wij. Wij, gasten van *Hôtel du Littoral* hadden nu geen reden meer om nog te klagen over de weinig gastvrije ontvangst enkele dagen daarvoor in de *Majestic*. Waren de Duitse marine officieren daar wel gastvrij onthaald, dan hadden ze misschien het lot van dokter Lippe gedeeld.

<(40) De situatie in Oostende was plots totaal veranderd. Er werd volop gespeculeerd over het vervolg van de gebeurtenissen. De meesten geloofden niet dat de stad aan een nieuwe beschieting zou worden blootgesteld. Anderen vonden het zeker niet onwaarschijnlijk dat tijdens de nacht een regelrechte beschieting zou volgen. Vandaar het verbod dat niemand, militairen inbegrepen, zonder speciale pas de zeepromenade op mocht. Het deel van Oostende dat uitkeek op de zee, moest worden ontruimd. Wachtposten werden aan de hoeken van de zijstraten opgesteld. 's Avonds en 's nachts moesten alle vensters die op zee uitgaven, worden verduisterd. Mijn kameraden uit *Hôtel du Littoral* besloten daarom uit te wijken naar *Hôtel de la Couronne*, tegenover het station Oostende-Stad. Daar werd ook voor mij een kamer voorbehouden. Twee vrachtwagens voerden onze pakken en zakken ernaar toe.

Zelf bleef ik toch tot 's avonds in de *Littoral* en, toen de duisternis gevallen was, vergezelden een aantal van ons luitenant Haag die een batterij naar de omgeving van Middelkerke moest brengen. Hij nam het avondmaal, rookte een sigaret, nam afscheid en vertrok met zijn matrozen, paarden en kanonnen. De anderen aten zoals gewoonlijk in de half verlichte vestibule en namen daarna afscheid van de hotelbaas van de *Littoral*. Op de hoek van de Hertstaat wierp ik nog een blik op het Westen waar de lucht oplichtte door het Engels kanonvuur. Dan ging het door de donkere straten

naar het *Hôtel de la Couronne*. Alleen hier en daar brandden enkele straatlichten die men vanuit zee niet kon zien.

VERWIJZINGEN

- (1) Nu Ernest Feysplein.
- (2) Naast de chronologisch ingedeelde dagboeken van Smissaert en Van Praet, is er *Oostende onder de Duitse bezetting* gepubliceerd door het duo Alphonse Elleboudt, gemeenteraadslid en uitgever van het lokaal weekblad *De Zeewacht*, en Gustaaf Lefèvre, doctor in de wijsbegeerte. Dit oorlogsdagboek is thematisch opgebouwd en verscheen vanaf 13 december 1919 in afleveringen in *De Zeewacht*. De volledige reeks werd later gebundeld (570 bladzijden) en zonder vermelding van datum gedrukt bij *Unitas*, de huisdrukkerij van *De Zeewacht*.
- (3) *Vier jaar onder de klauwen der duitse barbaren* is de veelzeggende titel van het oorlogsdagboek dat gemeenteraadslid en dagbladuitgever Aimé Smissaert publiceerde in *De Duinengalm*. De eerste aflevering verscheen in de editie van 1 december 1919 en de laatste - die van 17 november 1915, de 399ste oorlogsdag - in *De Duinengalm* van 24 december 1922. De reeks is spijtig genoeg onvolledig bewaard. In de digitale GOD-collectie van de Oostendse stadsbibliotheek zijn er in totaal 163 afleveringen beschikbaar. Die bibliotheek en het *Flanders Fields Museum* van Ieper bezitten fotokopieën van de 26 afleveringen die daarop volgen. *De Plate* publiceerde de eerste zestig afleveringen.
- (4) Een Oostendse stadsbeampte – was het Sylvain Van Praet, van wie de handtekening voorkomt op het einde van het typoscript? – hield een in het Engels gesteld dagboek bij met als titel *The occupation of Ostend by the Germans*. Rond dit onuitgegeven dagboek en zijn auteur blijven er heel wat vraagtekens. Vooreerst is het helemaal niet zeker of Sylvain Van Praet wel de auteur is. Daarnaast blijft de vraag onbeantwoord waarom hij zijn dagboek in belabberd Engels schreef. Bovendien is het onduidelijk hoe en wanneer het document in de bibliotheek van de Amerikaanse Yale universiteit terecht kwam. We werken momenteel aan de Nederlandse vertaling van het typoscript dat zo'n 470 bladzijden omvat. Het dagboek toegeschreven aan Sylvain Van Praet bestrijkt dag na dag vier jaar Duitse bezetting, van 14 oktober 1914 tot 17 oktober 1918.
- (5) *De Zeewacht* van 12, 19 en 26 april 1919. Deze drie afleveringen zijn vertalingen uit de Franse editie. Waarom die precies in april 1919 verschenen, is onduidelijk.
- (6) Een uitstekend en heel uitgebreid artikel met biografische en bibliografische verwijzingen over Sven Hedin vindt men in de Duitse Wikipedia (http://de.wikipedia.org/wiki/Sven_Hedin). Zie ook *Brockhaus Enzyklopädie*, 19de uitgave, Band IX, p. 585; *Meyers Enzyklopädisches Lexikon*, Band XI (1974), p. 588; *Svenskt Biografiskt Lexikon*, Band 18 (1969-70), p. 471-77; *The New Encyclopaedia Britannica*, deel V (2010), p. 796;
- (7) Zie de [Hamburgischer Correspondent](#) van 20 oktober 1914 die een brief van Hedin aan een Zweedse vriend citeert en vooral in de [Kölnische Zeitung](#) van 11 november 1914, kort na zijn terugkeer van het Westelijk front en van zijn verblijf in Oostende: "*Der deutsche Soldat will nicht sein Land durch die Krämer aus der City von London vernichtet sehen. Deutschland kämpft für seine Existenz, England dagegen hat die Waffen ergriffen, um ein anderes Land zu vernichten und um den Wohlstand zu zerstören, den die stammverwandte Nation durch fleißige, ehrliche Arbeit erworben hat. [...] Die Deutschen kämpfen für ihr Land, die Engländer um klingende Münze. Die französischen Soldaten, die ebenfalls für ihr Land kämpfen, werden von den Deutschen geachtet, die Engländer dagegen werden verachtet. Ich hege nicht den geringsten Zweifel an Deutschlands endlichen Sieg, nachdem ich zwei Monate den Kampf aus nächster Nähe betrachtet habe*". Zijn reputatie als wetenschapper leed onder die pro-Duitse stellingname en de reactie van de geallieerden kwam zo goed als onmiddellijk. Half november 1914 werd hij geschrapt als corresponderend lid van de Franse *Société de Géographie* en in mei 1915 wordt hem de onderscheiding van commandeur van het Franse

- Légion d'honneur* afgenomen die hij in 1904 ontving voor zijn verdiensten als ontdekkingsreiziger; zie *Le Figaro* van 15 november 1914 en 19 mei 1915.
- (8) *Frankfurter Zeitung* van 9 november 1914: "op uitnodiging van de keizer".
 - (9) We kennen deze versie door het artikel van Stefan Grossmann in de *Vossische Zeitung* van 19 februari 1915. Deze "*Feldpostausgabe*" schrijft hij, "*ist nur ein Auszug aus dieser breiteren Arbeit, kein Bruchstück, sondern eine geschlossene Arbeit*". De originele tekst hebben we niet gevonden.
 - (10) Burgverlag Nuremberg, 1915. Exemplaar in Flanders Fields Museum (IP2545101).
 - (11) Brockhaus, Leipzig, 1915. De editie voorhanden in Flanders Fields (IP1387316) is een heruitgave uit 1916, wat wijst op het succes van het werk. Blijkbaar bestond er een vriendschapsband tussen de Leipzigse uitgever en Hedin. Zie BROCKHAUS (S.), *Sven Hedin und Albert Brockhaus : ein Freundschaft in Briefen zwischen Autor und Verleger*. Wiesbaden (Brockhaus), 1956.
 - (12) Bonnier, Stockholm, 1915 beschikbaar in Flanders Fields (IP4170954).
 - (13) John Lane, London-New York, 1915. De Engelse editie is beschikbaar in de Koninklijke Bibliotheek in Brussel (WBS FS LXXVI 531 A).
 - (14) Het verschil tussen de edities zit dus vooral in de keuze van de onderwerpen. Als proef op de som vergeleken we inhoudelijk het hoofdstuk over de eerste beschieting van Oostende en zagen geen noemenswaardig verschil tussen de Engelse editie (die dateert van 1915 en uit het Zweeds is vertaald) en de Duitse editie van 1916. Een aantal bijkomstige zaken werden in de Franse versie weggelaten.
 - (15) In de Franse versie op p. 116 en op p. 336 in de Duitse versie. In de oorlogsdagboeken van Van Praet en Smislaert daarentegen wordt "*deutsche Kultur*" steeds ironisch gebruikt in een context van barbaarsheid, geweld en roofzucht.
 - (16) Frankrijk en Groot-Brittannië die de *Entente cordiale* afsloten.
 - (17) Algerijnse en Tunesische hulptroepen van het Franse leger.
 - (18) Zelfs racistisch getinte bewoordingen zijn Hedin niet vreemd. Admiraal von Tirpitz beschrijft hij fysisch als volgt: "*Un front haut, des yeux francs, une grande barbe blonde, une attitude sûre et virile, c'est un vrai Germain*". En verder op dezelfde pagina i.v.m. de directeur van Siemens: "*un type extraordinairement vigoureux de Germain*". Nochtans zal Hedin in latere jaren afstand nemen van het nationaal-socialisme.
 - (19) William Archer in *The Daily Telegraph* van 15 februari 1915
 - (20) Wilhelm Leopold von der Goltz (1843-1916), Duits militair, hielp het Ottomaanse leger reorganiseren en kreeg er de rang van veldmaarschalk. Vandaar zijn bijnaam "*Pacha*". Hij was maar kort algemeen gouverneur in België en keerde in 1915 als raadgever van de sultan terug naar Turkije; zie *Deutsche Biografische Enzyklopädie*, Band 4, p. 92. Von der Goltz arriveert al op 14 oktober in Oostende voor een gesprek met burgemeester Liebaert en het gemeentebestuur.
 - (21) Typoscript p. 9.
 - (22) *De Duinengalm* 30 januari 1920 en overgenomen in *De Plate*, jaargang 1990, p. 122.
 - (23) *De Zeewacht* van 20 maart 1920 en *Oostende onder de Duitse bezetting*, p. 75.
 - (24) Ludwig von Schröder (1854-1933), de "*Löwe von Flandern*"; zie *Deutsch Biographische Enzyklopädie*, Band IX (1998), p. 149-150.
http://de.wikipedia.org/wiki/Ludwig_von_Schr%C3%B6der
 - (25) Klopt met wat Van Praet in zijn dagboek schrijft op 20 oktober: "*Zo'n 1500 Duitse mariniers marcheerden door de Kapellestraat naar het Wapenplein. Het zijn flinke soldaten maar de vier kanonnen die ze bijhadden, geleken op speelgoed uit de bazar. Iedereen vroeg zich af of het daarmee was dat ze de zo lastige Britse en Franse vloot tot zinken zouden brengen. Ze hadden ook nog een achttal machinegeweren mee voortgetrokken door ezels*". Pas op 25 oktober plaatsen de Duitsers performante kanonnen op de promenade, schrijft Van Praet. De Amerikaanse consul Jackson liet ze wegbrengen naar de overkant van de haven. Oostende was immers een "open stad".

- (26) Zie ook de vermeldingen op dezelfde dagen in de dagboeken van Smissaert en Van Praet.
- (27) Hans Hartwig von Beseler (1850-1921), de veroveraar van Antwerpen; zie *Neue Deutsche Biographie*, Band II (1955), p. 176.
http://www.forumeerstewereldoorlog.nl/wiki/index.php/Hans_von_Beseler;
- (28) *Frankfurter Zeitung* van 9 november 1914 die schrijft: "*Er spricht mit großer Bewunderung von den im Felde stehende deutschen Truppen. Überall habe er Kampfesfreude und Zuversicht gefunden. Den Kaiser hat er öfters gesprochen; er erklärt, daß dieser ein leuchtendes Beispiel für sein Heer sei*".
- (29) Zie bv. Smissaert, dagboek d.d. 22 oktober in *De Plate*, jaargang 1990, p. 73.
- (30) Foto's uit de Duitse editie van 1916:
 De kanonnen opgesteld in Fort Napoleon (p. 369).
 Duitse soldaten op een niet naderbepaalde straathoek in Oostende (p. 371).
 Vier foto's van de schade aan Hôtel Majestic (p. 375, 377, 378; de vierde foto enkel in Engelse editie, p. 283).
 Groepsfoto Landssturm ergens in Oostende (p. 380).
 Batterij in Raversijde met luitenant Bess en Haag (p. 383).
 Ingang van een verblijfplaats in de duinen van Raversijde (p. 386).
 Kanonnen in Raversijde gericht op de Engelse torpedoboten (p. 388).
 Duinenkerkje van Mariakerke (p. 390).
 Luitenant Bess samen met Hedin op weg naar Blankenberge (p. 391).
 Dokter Schönfelder met Hedin in de duinen rond Oostende (p. 392).
 Luitenant Bess toont hoe de kanonnen moeten worden gecamoufleerd (p. 398).
 Ontploffing in de verte van een zeemijn (p. 400).
- (31) Hedin zegt wel dat de burgemeester van Oostende heeft moeten "zorgen" voor matrassen en kussens.
- (32) Het volledig relaas in eigen vertaling van het zesdaags verblijf van Hedin in Oostende en aan de kust, is te vinden op onze weblog <http://siagrius.be/siagrius/>
- (33) Volledige Duitse uitgave (1916), p. 368: *Zwanzigstes Kapitel. Die Beschießung von Ostende*.
- (34) Fort Napoleon.
- (35) < ... > Deze alinea of dit deel ontbreekt in de Franse versie.
- (36) Aan de overkant van de haven, op de vuurtorenwijk, werd het koersplein al voor de bezetting gebruikt als vliegveld en stond toen onder toezicht van gemeenteraadslid baron Raoul de Vrière.
- (37) Ook het kursaal diende als logement voor de Duitse marine soldaten; zie Elleboudt-Lefèvre, *o.c.*, p. 80-83 die een gelijkaardige tekst citeren van oorlogscorrespondent Heinrich Binder in het *Berliner Tageblatt* van eind oktober 1914.
- (38) Burgemeester Liebaert. Het gemeentebestuur moest instaan voor allerlei opeisingen, zowel van beddengoed als van likeur, wijn, tabak en andere luxeproducten.
- (39) De Duitsers waren ervan overtuigd dat vele van die hotels Britse eigenaars hadden.
- (40) Hier stopt de Franse versie met de gebeurtenissen in Oostende.

Die Strandstraße in Ostende nach der Beschießung.

Majestic

Marinesoldaten an einer Straßenecke in Ostende.

Marinesoldaten

FOTO OP HET TITELBLAD

Naar aanleiding van de herdenking van het begin van W.O. I publiceren wij op het titelblad fragmenten van het Panorama van de Slag aan de IJzer door Alfred. BASTIEN.

“Het doek meet 115 meter lengte op 14 meter hoogte en is tentoongesteld Nr. 10, Maurits Lemonnierlaan te Brussel (inkomprijs 2,50 fr.) in afwachting dat een grootsch gebouw opgericht worde waar dit nationaal werk bestendig zal worden bewaard en tentoongesteld”. (oorspronkelijke tekst op een prentkaart van rond 1921).

Dit “grootsch” gebouw werd later opgericht langs de Vindictivelaan te Oostende en was gekend als “het Panorama”.

8^e fragment van het schilderij

Rechts van de ruïnen en brandende kathedraal van Ieper, hervinden wij De Panne, de zee, de duinen en het konvooi krijgsgevangenen met de Spahis, waarmee we onze kring begonnen.

LIDGELD 2015

Het lidgeld voor het lidmaatschap bij de Koninklijke Heem- en Geschiedkundige Kring De Plate is voor 2015 vastgesteld als volgt:

Aangesloten lid	€ 15
Steunend lid	€ 25

Mogen wij vragen gebruikt te maken van het hierbijgevoegd stortintsbulletin.

Fernand MUS
Penningmeester

CAFE
Leopold

NIEUW - NOUVEAU - NEW

CAFÉ
OP DE ZEEDIJK
BAR
SUR LE FRONT DE MER
BAR
ON THE SEAFRONT

ALBERT 1 PROMENADE
8400 OOSTENDE
+32 (0)59 443 506

Uitvaartverzorging - Funerarium

Jan Nuytten

Het **uitvaartkontrakt**
is de absolute **zekerheid**
dat uw begrafenis of crematie
zal uitgevoerd worden volgens
uw wensen en dat uw familie
achteraf **geen financiële**
beslommeringen heeft

Stuiverstraat 470
8400 Oostende
tel. 059/80.15.53